

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА ім. В. Г. КОРОЛЕНКА
ХАРКІВСЬКЕ ОБЛАСНЕ ВІДДІЛЕННЯ (філія)
ВГО УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕЧНА АСОЦІАЦІЯ

ФАХОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Матеріали Сьомих бібліографічних студій
(Харків, 23 травня 2024 року)

Харків 2024

УДК 01(477)”2022/…”(082)
Ф29

Укладачі:

Г. М. Лях, провідна бібліотекарка відділу «Україніка» ім. Т. Г. Шевченка Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка

Ю. О. Уткіна, завідувачка сектору відділу «Україніка» ім. Т. Г. Шевченка Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка

Затверджено до публікації вченою радою
Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка
(протокол № 2 від 27.05.2024 р.)

Ф29 **Фахова діяльність та наукові дослідження в умовах російської військової агресії** : матеріали Сьомих бібліогр. студій (Харків, 23 трав. 2024 р.) / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; Укр. бібл. асоц., Харків. обл. від-ня (філія). – Харків, 2024. – 64 с.

Матеріали студій репрезентують результати бібліографічних розвідок, традиційні та інноваційні бібліографічні активності та продукти, створені в період дії режиму воєнного стану в Україні.

Видання зацікавить фахівців інформаційно-бібліотечної сфери, студентів фахових закладів освіти.

УДК 01(477)”2022/…”(082)

ЗМІСТ

Передмова 4

Карнаух І. А. Мультиплатформний проєкт «Бібліотеки Харківщини в умовах воєнного стану»: проблеми, рішення, перспективи 5

Прокопенко Л. С. Національний бібліографічний облік у країнах Європи: презентація дослідження 11

Дзюба Н. Й. Цифровий музей дитячої книги Національної бібліотеки України для дітей 13

Маковська В. В. Хмельницька ОУНБ як соціальна інституція збереження історичної пам’яті народу 16

Плаунова О. М. Видавнича діяльність відділу наукової інформації і бібліографії Чернігівської ОУНБ імені Софії та Олександра Русових в умовах воєнного часу: з досвіду роботи 22

Герасюта Т. І. Краєзнавство як інструмент формування внутрішнього іміджу міста Кам’янське 27

Чуфещук Н. Г. BookTime – промоція книги за допомогою TV в умовах війни 32

Вовк О. І. Біобібліографія Василя Назаровича Каразіна (1773–1842): історія та сучасний стан 36

Глибицька С. Б. Дослідження теми «Небесні каразінці» в Центральній науковій бібліотеці Каразінського університету 43

Штангей О. М. Біобібліографічний покажчик «Академік архітектури Олексій Миколайович Бекетов»: до 100-річчя від дня заснування ХНУМГ ім. О. М. Бекетова та до 160-річчя від дня народження великого митця 48

Аврамова І. П., Етенко Н. Ю. Представлення відомостей про нагороди та відзнаки як відображення досягнень учасників освітнього процесу закладів вищої освіти 52

Лях Г. М., Бикова С. О. Покажчик змісту часопису «Сніп» для дослідників історії харківського українства 57

ПЕРЕДМОВА

Бібліографічні студії започатковані Харківською державною науковою бібліотекою ім. В. Г. Короленка 2001 року.

До наукового діалогу долучилося близько півсотні фахівців наукових та публічних бібліотек Харківщини, Київщини, Дніпропетровщини, Закарпаття, Львівщини, Миколаївщини, Сумщини, Тернопільщини, Хмельниччини, Черкащини та Чернігівщини.

Бібліографічні практики в умовах воєнного часу є складовою тотального ідеологічного, економічного, культурного, мовного, активного та пасивного, фізичного та інтелектуального, озброєного та неозброєного спротиву ворожій навалі задля нашої перемоги.

Сьомі бібліографічні студії відбулися 23 травня 2024 року дистанційно в умовах дії в Україні режиму воєнного стану.

Представлені матеріали висвітлюють бібліографічну діяльність фахівців наукових, публічних та бібліотек закладів вищої освіти України; репрезентують бібліографічні покажчики різних видів і жанрів; відображають можливості цифровізації для вебліографії; популяризують бібліотечне краєзнавство задля збереження історичної пам’яті народу.

Відеозапис заходу представлений на каналі бібліотеки: https://www.youtube.com/watch?v=gk1yA-ec-hY.

УДК 02:355.01(477.54)]-044.9:004.9]:027.021ХДНБ(477.54-25)

МУЛЬТИПЛАТФОРМНИЙ ПРОЄКТ «БІБЛІОТЕКИ ХАРКІВЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»: ПРОБЛЕМИ, РІШЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ

Карнаух Ірина Анатоліївна,
головна бібліотекарка
відділу науково-методичної роботи
Харківської державної наукової
бібліотеки ім. В. Г. Короленка
Україна, Харків

Анотація. *Проаналізовано нагальні проблемні питання ефективності реалізації, що постали перед дослідниками Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка під час роботи над мультиплатформним проєктом «Бібліотеки Харківщини в умовах воєнного стану». Запропоновано можливі варіанти розв'язання проблем, розглянуто перспективи розвитку проєкту.*
Ключові слова: *бібліотеки Харківської області, бібліотеки Харкова, воєнний стан, архівування, документування, мультиплатформні проєкти, регіональні дослідження.*

Annotation. *Urgent problematic issues of implementation efficiency that arose before the researchers of the Kharkiv Korolenko State Scientific Library during work on the multi-platform project «Libraries of the Kharkiv region under martial law». Possible options for solving problems are proposed, the prospects for the development of the project are considered.*
Keywords: *libraries of the Kharkiv region, libraries of Kharkiv, martial law, archiving, documentation, multi-platform projects, regional studies.*

Харківська область опинилась у вирі активних бойових дій з першого дня повномасштабного вторгнення російських військ. Зафіксовано численні факти пошкоджень і руйнувань культурно-освітніх закладів, знищення культурних цінностей. Російська окупаційна армія цілеспрямовано руйнує й нівечить українську культуру та ідентичність.

Третій рік поспіль фахівці відділу науково-методичної роботи Харківської державної наукової бібліотеки (ХДНБ) ім. В. Г. Короленка здійснюють моніторинг відкритої інформації в мережі «Інтернет» за темою «Бібліотеки Харківщини в умовах воєнного стану». До наукової розвідки підключилися члени Харківського обласного відділення (філія) ВГО

Українська бібліотечна асоціація (ХОВ УБА) – фахівці публічних бібліотек Харкова та наукових бібліотек закладів вищої освіти (ЗВО). Об'єктом дослідження визначено стан та діяльність бібліотек Харківської області під час дії правового режиму воєнного стану на території України. Інформація за відповідною темою щоденно відстежується з відкритих джерел: на сайтах органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів культури та освіти, громадських організацій, ЗМІ. Найбільшу групу опрацьованих джерел складають дописи, відео, фото з соціальних мереж «Фейсбук», «Інстаграм», багатоплатформного клауд-месенджера «Телеграм», відеохостингу «Ютуб», матеріали новинних онлайн-платформ. Файли з текстами, скриншоти, світлини зберігаються у хмарному сховищі, на зовнішньому жорсткому диску.

Щоб проєкт став ефективним, він має бути на соціально значущу актуальну тему, реалістичним, із визначеною тривалістю, економічним. Дослідники поставили перед собою амбітну мету: документування впливу подій російсько-української війни на бібліотечну справу Харківської області до нашої перемоги. Таку масштабну ідею неможливо реалізувати виключно на ентузіазмі, професійних знаннях, тому деякі поточні питання матеріально-технічного забезпечення ресурсу було вирішено через залучення позабюджетних коштів: індивідуальними стипендіями, персональною технікою. Для його ведення використовуються безкоштовні програми та сервіси, а результати розміщуються на доступних платформах. Основні поточні результати мультиплатформного проєкту представлені на платформі Google на сайті «Бібліотеки Харківщини в умовах воєнного стану: хронологія бібліотечного спротиву» [1]. Детальна інформація публікується в продовжуваному електронному виданні «Бібліотеки Харківщини в умовах воєнного стану : OSINT-розвідка на основі відкритих джерел» [2]. Перший випуск розміщено для публічного перегляду в некомерційній бібліотеці «InternetArchive». Щорічні проміжні підсумки виконання проєкту оприлюднюються на всеукраїнських та міжнародних наукових заходах, під час зустрічей з представниками вітчизняних та іноземних ЗМІ; фактаж використовується для обґрунтування грантових заявок.

Ключовими викликами залишаються неосяжний обсяг роботи (війна триває, немає чітких хронологічних меж) та дефіцит кадрів. У перші місяці повномасштабного вторгнення дослідники взяли надмірні зобов'язання щодо напрямів відстеження інформації – діяльність публічних,

спеціальних, спеціалізованих бібліотек Харківської області. Нині виконання задуму потребує коригування планів та звуження завдань.

Серед різноманітних ініціатив архівування подій війни життєздатними виявилися саме бібліотечні проєкти, які ведуть взаємозамінні фахівці. Найбільш авторитетним серед довгострокових проєктів є дослідження «Публічні бібліотеки України в умовах російської збройної агресії», ініційоване Національною бібліотекою України (НБУ) ім. Ярослава Мудрого. *«Моніторинг стану публічних бібліотек регіонів (сільських, селищних, міських, обласних) під час російської збройної агресії та аналіз її впливу на діяльність публічних бібліотек України»* [5] здійснюється на основі даних, які збирають обласні універсальні наукові бібліотеки (ОУНБ) з травня 2022 року донині. Так, на сайті Харківської ОУНБ розміщено шість випусків бібліотечного дайджесту «Бібліотеки Харківщини в реаліях війни». Крім того, ЗВО Харкова розпочали власні проєкти літопису воєнного періоду, левову частку цієї роботи взяли на себе наукові бібліотеки. Кожен зафіксований документ, світлина, відео- чи аудіозапис – свідчення проти російської агресії – доповнюють загальну картину перебігу подій та створюють нові сторінки нашої історії під час агресії російської вояччини.

Дефіцит професійних кадрів у бібліотечній сфері зумовлений багатьма чинниками, війна лише прискорила динаміку кризи. Нині, зважаючи на пріоритети воєнного часу, необхідні ефективні управлінські рішення щодо перерозподілу робочих обов’язків у колективі. Виникла потреба в організації практичного онлайн-курсу з підготовки команди бібліотечних фахівців-документалістів. Хочемо зауважити, що на сьогодні існує ще одна важлива соціальна проблема, і вона пов’язана з турботою про ментальне здоров’я дослідників. Війна стала частиною нашого життя, і це надзвичайно стресовий досвід. Щоденне опрацювання безперервного потоку травматичної інформації призводить до емоційного виснаження. У цьому випадку допомагають техніки емоційної допомоги, тимчасова переорієнтація на іншу діяльність, підтримка керівництва (моральна та матеріальна) та колег, власне розуміння важливості своєї роботи, сила духу та воля бібліотекаря-пошуковця.

Фейсбук, інстаграм, ютуб, телеграм, твіттер – основні канали найсвіжіших та актуальних новин – стали важливим джерелом інформації для OSINT-розвідки з документування подій російсько-української війни, а скриншоти дописів, фото, відео коментарів із зазначенням дати, часу формування, вебадреси – електронними доказами правопорушень [3, с. 79].

Соціальний медіапростір є нестабільним. Чимало користувачів зіткнулися з ситуацією обмеження українського контенту в фейсбуку, інстаграмі, коли на розсуд медіаплатформи Meta через неодноразові порушення стандартів спільноти припиняється або назавжди вимикається доступ до продуктів компанії, видаляється обліковий запис. З 2017 року в Україні заблоковані російські соціальні мережі; через загрозу державним інтересам ведуться розмови про призупинення використання TikTok, телеграму.

Останнім часом шахраї масово зламують особисті облікові записи, адміністратори втрачають доступ до власних сторінок. Наприклад, у повідомленні від нібито компанії Meta власнику сторінки доводять до відома про порушення правил спільноти, надають покликання на форму оскарження, за яким прохають ввести логін та пароль у соцмережах. Варто ще раз нагадати про важливість знання основних правил кібербезпеки та медіаграмотності для захисту акаунту бібліотекарів від шахраїв.

Через безпекові заходи бібліотекарі з тимчасово окупованих територій видаляють окремий контент, змінюють налаштування конфіденційності групи, сторінки, каналу із загальнодоступної на приватну. Протягом останнього року активні читачі відслідковують у фейсбуці *«книгозбірні, що є злісними порушниками закону 2309-IX щодо заборони розповсюдження книг та періодики, виданих у РФ та РБ після 1991 року, а також є порушниками статті 18 закону "Про бібліотеки і бібліотечну справу", за якою треба списувати морально й фізично застарілу літературу»* [6]. Тож чимало інформації відповідного періоду перестороженими бібліотекарями було вилучено або закрито для публічного доступу.

Ще до війни неодноразово були марні спроби уніфікувати офіційні профілі закладів культури. Зазвичай в описі акаунту відсутня повна назва бібліотеки (згідно зі статутними документами), точна адреса (у кожній області є чимало населених пунктів з однаковою назвою), дійсні контакти, активні посилання на сайт чи блог. Досі залишаються назви вебспільнот, профілі адміністраторів/модераторів російською мовою. Через брак коштів, які б дозволили придбання засобів комунікації, облікові записи в соціальних мережах «прив'язані» до особистих номерів телефонів чи електронної пошти, тож звільнення чи тимчасовий переїзд за кордон адміністраторів призводить до втрати доступу до офіційних сторінок, груп бібліотек. Знайти нову URL-адресу книгозбірні в тенетах соціальних мереж іноді є справжнім розслідуванням, що може зайняти кілька годин або навіть днів.

Питання забезпечення збереження інформації з суспільних мереж – один із необхідних напрямків державної політики національної пам’яті про війну. За словами керівника напрямку цифрової історії львівського Центру міської історії Тараса Назарука: *«Коли йдеться про архівування соціальних мереж, це в цілому доволі ще не усталена практика, вона не має якихось чітких, зрозумілих стандартів, сформованих середовищем архівістів чи дослідників»* [4]. Головними бібліотеками США, Франції, Канади, Нової Зеландії, Бельгії, Великої Британії, Шотландії та інших країн запропоновані стратегії архівування в соціальних медіа окремих облікових записів, важливих подій та тем. У структурі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) працює Інститут інформаційних технологій, одним із напрямів діяльності якого є архівування мережевих інформаційних ресурсів. Спираючись на досвід Великої Британії, 2016 року працівники Центрального державного електронного архіву України підготували аналітичний огляд для внутрішнього застосування «Технології копіювання сторінок користувачів соціальних мереж для подальшого зберігання в Центральному державному електронному архіві України» [7]. У перший рік повномасштабного вторгнення російських військ незалежна дослідницька установа «Центр міської історії» провела цикл онлайн-семінарів з обговорення теоретичних, методологічних і практичних аспектів архівування соціальних мереж. До дискусії були запрошені провідні цифрові архівісти з Данії, Шотландії, Сирії [8]. Нині команда дослідників за фінансової підтримки партнерів Європейського Союзу займається підготовкою масштабного телеграм-архіву війни. Слід зауважити, що учасники віртуальних спільнот мають можливості архівування змісту свого акаунту, окремих дописів, розповідей тощо. Від кожного з нас залежить, чи залишимося ми в історії, чи зможемо залишити наступним поколінням достовірну та правдиву інформацію, підтверджену фактичними матеріалами.

Більшість запропонованих програм із зовнішнього копіювання сторінок соціальних медіаплатформ є платними, експорт всієї інформації групи, сторінки, каналу не потрібен, тож для збереження даних нами було застосовано найпростішу технологію: копіювання текстів, фото («Зберегти як…»); дублювання важливих дописів створенням знімків екрана (скриншотів) за допомогою кнопки на клавіатурі «PrintScreen» та програми Lightshot; складання бібліографічних посилань першоджерел.

Проєкт «Бібліотеки Харківщини в умовах воєнного стану» став важливою та невід’ємною частиною життя кожного з його дослідників.

Усвідомлення необхідності власної роботи, причетності до історії допомагає долати труднощі, пов’язані з війною. Кожний день вносить певні корективи, ставить нові питання, змушуючи інколи змінювати стратегії, визначати нові етапи, та ми продовжуємо працювати з вірою в майбутнє і нашу Перемогу.

Список бібліографічних посилань

1. Бібліотеки Харківщини в умовах воєнного стану: хронологія бібліотечного спротиву : [сайт] / ХДНБ ім. В. Г. Короленка, ХОВ УБА ; авт.-упоряд. І. А. Карнаух. URL: https://tinyurl.com/2k3rflss (дата звернення: 05.04.2024).

2. Бібліотеки Харківщини в умовах воєнного стану: OSINT-розвідка на основі відкритих джерел. Випуск 1: зима-весна, частина 1 / ХДНБ ім. В. Г. Короленка, ХОВ УБА ; [авт.-уклад. І. А. Карнаух]. Харків, 2023. 129 с. : іл. ; фот. URL: https://archive.org/details/1_20230228_20230228_0845 (дата звернення: 05.04.2024).

3. Дрогозюк К. Способи фіксації електронних доказів, отриманих із соціальних мереж, у цивільному процесі України // Юридичний вісник. 2020. № 4. С. 74–84. Електрон. аналог: URL: http://yurvisnyk.in.ua/v4_2020/12.pdf.

4. Назарук Тарас. Навіщо архівувати телеграм-канали й меми для майбутніх поколінь: говоримо з дослідником Тарасом Назаруком / взяла інтерв’ю Олеся Котубей-Геруцька // Суспільне. Культура. URL: https://suspilne.media/culture/386051-naviso-doslidniki-arhivuut-telegram-kanali-j-memi-dla-majbutnih-pokolin-govorimo-z-tarasom-nazarukom/ (дата звернення: 23.04.2024). Опубл.: 24 берез. 2023 р.

5. ПБ України в умовах російської збройної агресії: результати VII етапу дослідження / звіт підготувала: Валентина Здановська // Публічна бібліотека територіальної громади : блог Нац. б-ки України ім. Ярослава Мудрого. URL: https://oth.nlu.org.ua/?p=8854(дата звернення: 15.04.2024). Опубл.: padmin 2 лют. 2024 р.

6. Про цю групу // Facebook. Бібліотечна колючка. Харківщина. Загальнодоступна група. URL: https://www.facebook.com/groups/222235087052836/about (дата звернення: 05.04.2024). Групу «Заборонені російські книги й періодика в бібліотеках Харківщини» створено 26 берез. 2023 р.

7. Технології копіювання сторінок користувачів соціальних мереж для подальшого зберігання в Центральному державному електронному архіві України : аналіт. огляд / Держ. архів. служба України, Центр. держ. електрон. архів України ; [уклад.: Лупанець М. О.]. Київ, 2016. 10 с. Електрон. аналог: URL: https://tsdaea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/45_2016.pdf.

8. Цифрове архівування: проблеми та можливості архівування даних соцмереж в контексті кризових подій : серія онлайн-семінарів Телеграм-архіву війни / Центр міської історії // @lvivcentermedia. У списку відтворення 3 відеофайли (1:56:31 ; 1:45:15; 1:40:58 хв.). URL: https://www.youtube.com/playlist?list=PLIw6S66aw0aw04HjJLn9OjsCD1-M_wVvI (дата звернення: 05.04.2024). Опубл.: 8 лип. 2024 р.

УДК 015(4)

НАЦІОНАЛЬНИЙ БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОБЛІК У КРАЇНАХ ЄВРОПИ: ПРЕЗЕНТАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Прокопенко Лілія Сергіївна,
головна бібліотекарка науково-дослідного
відділу Національної бібліотеки України
ім. Ярослава Мудрого,
кандидат історичних наук, доцент
Україна, Київ

Анотація. *Представлено основні результати наукового дослідження сучасного стану національного бібліографічного обліку у країнах Європи, реалізованого у Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого у 2023 році.*

Ключові слова: *національна бібліографія, національний бібліографічний облік, зарубіжна бібліографія, наукова діяльність бібліотек.*

Annotation. *The main results of a research of national bibliographic control in European countries at present, conducted at Yaroslav Mudryi National Library of Ukrainein 2023, are presented.*

Keywords: *national bibliography, national bibliographic control, foreign bibliography, research activities of libraries.*

У 2023 р. головна бібліотекарка науково-дослідного відділу НБУ ім. Ярослава Мудрого Л. Прокопенко провела наукове дослідження сучасного стану поточного національного бібліографічного обліку європейських країн. Фактографічні матеріали відображають відомості про 35 національних бібліографій у 36 країнах станом на травень–серпень 2023 р.

За допомогою системи загальнонаукових та спеціальних методів комплексно вивчено такі питання: проаналізовано організаційні засади поточного національного бібліографічного обліку в країнах Європи; розглянуто основні моделі поточної національної бібліографії європейських країн; визначено основні правила і стандарти, які при цьому застосовуються; охарактеризовано сфери використання та основні групи користувачів поточної національної бібліографії; обґрунтовано можливості використання здобутків теорії і практики поточної національної бібліографії у країнах Європи для вдосконалення відповідної сфери в Україні.

Дослідження реалізовано з використанням широкої джерельної бази. Основним джерелом розвідки стали вебсторінки національних бібліографій у структурі вебсайтів національних бібліотек, які майже в усіх країнах Європи виконують функцію національного бібліографічного агентства і є відповідальними за підготовку національної бібліографії. Також проаналізовано вебсайти інших бібліотек та установ, які беруть участь або мають відношення до національного бібліографічного обліку в окремих країнах. Для уточнення питань, пов'язаних із законодавчою і нормативно-правовою базою, на яку спирається функціонування національної бібліографії у тій чи іншій країні, розглянуто ресурси вебсайтів відповідних міністерств та відомств. Важливою складовою джерельної бази стали наукові публікації.

За результатами дослідження опубліковано електронне наукове видання «Національний бібліографічний облік: досвід європейських країн» [1]. Його текстова частина доповнена 18-ма таблицями та 25-ма діаграмами, у яких деталізовано інформацію по кожній країні та за окремими регіонами Європи. Окрім того, що текст супроводжується великою кількістю посилань на різноманітні джерела, видання також має додаток – рекомендований до подальшого поглибленого вивчення питання структурований бібліографічний список, що вміщує літературу за останні 25 років. Список містить 182 бібліографічних описи 15-ма європейськими мовами і розкриває як загальні питання національного бібліографічного обліку в Європі, так і досвід окремих країн.

Основні положення і результати представленого дослідження можуть бути використані для вдосконалення національної бібліографії України, а також в освітньому процесі у ЗВО та системі підвищення кваліфікації бібліографів і бібліотекарів. Видання «Національний бібліографічний облік: досвід європейських країн» призначене для широкого кола науковців і практиків – бібліографів, видавців, бібліотекарів, освітян, здобувачів вищої освіти.

Список бібліографічних посилань

1. Прокопенко Л. Національний бібліографічний облік: досвід європейських країн / М-во культури та інформ. політики України, Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. Київ, 2023. 152 с. URL: https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=14684 (дата звернення: 08.04.2024).

УДК 021.4:004.9]027.625(477)

ЦИФРОВИЙ МУЗЕЙ ДИТЯЧОЇ КНИГИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ДЛЯ ДІТЕЙ

Дзюба Наталія Йосипівна,
заступниця генерального директора
з інформаційних технологій
Національної бібліотеки України для дітей
Україна, Київ

Анотація. *Огляд вебресурсів цифрового Музею дитячої книги Національної бібліотеки України для дітей.*

Ключові слова: *Національна бібліотека України для дітей, цифровий музей, дитяча книга, вебресурси для дітей.*

Annotation. *Anover view of web-resources of the digital «Museum of Children's Books» of the National Library of Ukraine for Children.*

Keywords: *National Library of Ukraine for Children, digital museum, children's book, web-resources for Children.*

Забезпечення доступу до культурної спадщини сприяє творчості та взаєморозумінню, об'єднанню у віртуальному просторі фахівців різних спеціальностей: бібліотекарів, ІТ-спеціалістів, науковців, дослідників, літературознавців, митців.

Фонд рідкісних та цінних видань НБУ для дітей – невичерпне джерело вивчення, дослідження і творчої роботи. Унікальний за своїм змістом фонд почав формуватися 1980 року. У ньому зібрано книги та періодичні видання для дітей українською, польською, німецькою, французькою, англійською, данською, норвезькою та іншими мовами світу від початку XIX ст. до 1945 р. включно. Для бібліотеки головним є не лише збереження фонду, але і його популяризація серед різних категорій користувачів. Саме з цією метою створено цифровий Музей книги [1], в якому закумульовано та представлено на сайті книгозбірні вебресурси, електронні покажчики та е-довідники, що розкривають сторінки українського книговидання, демонструють кращі зразки дитячої літератури, знайомлять з майстрами дитячої книги.

Серед пріоритетних завдань бібліотеки – створення цифрового фонду рідкісних та цінних видань бібліотеки, що передусім має

забезпечити збереження документів-оригіналів, а також надати оперативний доступ до видань з використанням інтернет-технологій. У рамках чинного законодавства з авторського права в Електронній бібліотеці НБУ для дітей [2] широкому загалу представлені кращі зразки бібліотечного зібрання. Під час відбору найбільш затребуваних документів для оцифрування приділяється увага таким аспектам: видання перебуває в суспільному надбанні; унікальність документа; відзначення ювілейної дати творця (письменника, художника, укладача, перекладача тощо); активний попит на документ; врахування думки фахівців про ефективність використання даної інформації; підготовка видань та вебресурсів тощо.

Результатом активного вивчення художньої літератури українських авторів став електронний довідник «Творці української дитячої книжки у фонді відділу рідкісних та цінних видань Національної бібліотеки України для дітей» [3]. Електронний довідник постійно поповнюється інформацією про нових авторів, містить відомості не лише про відомих в Україні майстрів слова і пензля, а й відкриває імена малознаних і маловідомих творців, які за обставинами долі та історичних подій були репресовані, заборонені або забуті, та їхні твори зберігаються у фонді відділу.

З 2023 р. діє проєкт «Творці української книжки: повертаємо імена» [4], у рамках якого підготовлено чотири випуски, що розкривають творчість дитячих художників-ілюстраторів Івана Бурячка, Охріма Судомори, Бориса Крюкова та Миколи Погрібняка.

Популярність у користувачів має і продовжуваний цикл віртуальних виставок «Вітчизняне книговидання для дітей: видані століття тому» [5]. Шість випусків за 1919–1924 рр. розкривають історичні віхи українського книговидання та книгорозповсюдження, демонструють кращі зразки дитячих книг, які зберігаються у фонді відділу.

Музей постійно поповнюється і різноманітними тематичними оглядами та книжковими виставками [6], які розкривають творчість українських та зарубіжних письменників, організацій або колекцій, що зберігаються у фонді. Тисячі користувачів звернулись до презентацій про Бориса Грінченка, Олену Пчілку, Олександра Копиленка, Варвару Чередниченко, Олеся Донченка, Лесю Верховинку, Спиридона Черкасенка, Андрія Чайковського, Михайла Жука, Степана Руданського, Докії Гуменної, братів Грімм, Вільгельма Гауфа, Жуля Верна, Данієля Дефо, Едмондо де Амічіса, Джона Локка, Альфреда Брема, Ернеста Сетона-Томпсона, Джозефа Кіплінга, Рендольфа Кельдекотта, колекції Дори

Доброї, благодійного товариства «Ліга захисту дитинства», Наукового товариства ім. Шевченка.

Відомості про україномовну дитячу книгу 1819–1923 рр. можна отримати з представленого у цифровому музеї бібліографічного покажчика «Книга для дітей XIX – початку XX ст. у фондах Національної бібліотеки України для дітей» [7]. Дані про дитячі видання цього періоду є складовою Українського бібліографічного репертуару та увійшли до Друкованого зведеного каталогу україномовної книги державних бібліотек та музеїв України 1798–1923, підготовленого фахівцями НБУ ім. Ярослава Мудрого.

Серед багатьох ресурсів варто виділити і каталог-путівник «Колекція "Українська дитяча періодика початку XX ст. фонду рідкісних та цінних видань Національної бібліотеки України для дітей"» [8], у якому подається інформація про кожне періодичне видання: загальна характеристика та історія, зведений опис, зміст кожного окремого номеру. До каталогу включено 17 назв періодичних видань (425 записів).

Новим проєктом став ресурс «Книжки оживають» [9], що поєднує традиції сімейного читання та інформаційні технології. Озвучені та анімовані ілюстровані твори для дітей по-новому «ожили» у цифровому просторі. Цей проєкт популяризує столітні видання широкій аудиторії, особливо дітям, які можуть знайомитися з ними в захоплюючій візуальній формі. Завдяки цифровим технологіям IT-фахівці бібліотеки подарували нове життя дитячим книгам, кожна з яких є частинкою нашої славетної культури. Радимо переглянути анімовані мультфільми, створені на основі видань 1910–1930-х років. Серед них – народні казки «Дід та баба», «Ріпка», «Червона хустинка», «Лисиця і глечик», «Бім бом, дзелень бом!». За допомогою штучного інтелекту нейромережі фахівці бібліотеки «оживили» збірку поезій Тараса Шевченка «Тече вода з під явора» (1939 р. видання) з ілюстраціями української художниці Любові Джолос.

Цифровий музей дитячої книги НБУ для дітей функціонує 24/7, «оживає» і розвивається, даруючи відвідувачам – і дітям, і дорослим, – незабутні зустрічі з дитячими книгами та їх творцями.

Список бібліографічних посилань

1. Віртуальний музей книги // Національна бібліотека України для дітей. URL: https://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=5497 (дата звернення: 03.05.2024).
2. Електронна бібліотека НБУ для дітей // Національна бібліотека України для дітей. URL: https://chl.kiev.ua/elibrary/Book/Index (дата звернення: 03.05.2024).

3. Творці української дитячої книжки у фонді відділу рідкісних та цінних видань Національної бібліотеки України для дітей // Національна бібліотека України для дітей. URL: https://chl.kiev.ua/default.aspx?id=9029 (дата звернення: 03.05.2024).
4. Творці української книжки: повертаємо імена // Національна бібліотека України для дітей. URL: https://chl.kiev.ua/default.aspx?id=10486 (дата звернення: 03.05.2024).
5. Вітчизняне книговидання для дітей: видані століття тому // Національна бібліотека України для дітей. URL: https://chl.kiev.ua/default.aspx?id=9434 (дата звернення: 03.05.2024).
6. Віртуальні виставки // Національна бібліотека України для дітей. URL: https://chl.kiev.ua/default.aspx?id=7026 (дата звернення: 03.05.2024).
7. Книга для дітей XIX – початку XX ст. у фондах Національної бібліотеки України для дітей // Національна бібліотека України для дітей. URL: https://chl.kiev.ua/mbm/Book/View/224#page/1/mode/2up (дата звернення: 08.05.2024).
8. Колекція «Українська дитяча періодика початку XX ст. фонду рідкісних та цінних видань Національної бібліотеки України для дітей // Національна бібліотека України для дітей. URL: https://chl.kiev.ua/mbm/Book/View/423#page/1/mode/2up/ (дата звернення: 15.04.2024).
9. Книжки оживають // Національна бібліотека України для дітей. URL: https://chl.kiev.ua/default.aspx?id=10774 (дата звернення: 08.05.2024).

УДК 027.53:016]:94(477.43)"1917/1921"+929(045)

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОУНБ ЯК СОЦІАЛЬНА ІНСТИТУЦІЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ’ЯТІ НАРОДУ

Маковська Валентина Володимирівна,
заступниця директора з наукової роботи
та інформатизації Хмельницької обласної
універсальної наукової бібліотеки
Україна, Хмельницький
ORCID ID 0000-0002-7611-1116

Анотація. *Розглянуто передумови створення ретроспективного довідника про діячів, котрі проявили себе в добу Української революції 1917–1921 рр. та були безпосередньо пов’язані з Поділлям і Південно-Східною Волинню, сучасною Хмельницькою областю.*

Ключові слова: *обласна універсальна наукова бібліотека, інституції пам’яті, Українська революція, Поділля, Південно-Східна Волинь, Хмельницька область.*

Annotation. *The article deals with the prerequisites for creating a retrospective*

reference book about the figures that proved themselves during the Ukrainian Revolution of 1917–1921 and were directly connected with Podillia and Southeastern Volyn, the modern Khmelnytsky region.

Keywords: *regional universal scientific library, memory institutions, Ukrainian Revolution, Podillia, Southeastern Volyn, Khmelnytsky region.*

Серед численних соціальних інституцій, які здійснюють функції збереження історичної пам'яті народу, бібліотеки займають одне із чільних місць. Вони включають у свою роботу інформаційні та культурні компоненти та забезпечують стійкість зв'язків і відносин у рамках суспільства, зокрема концентрують опубліковану інформацію, зберігають документально-інформаційні масиви як оперативного, так і меморіального характеру. Саме в цьому важлива перевага бібліотек над іншими закладами та інформаційними центрами. Важко уявити собі будь-яку структуру громадянського суспільства, яка могла б функціонувати, не спираючись на бібліотеку. Цим і пояснюється різноманітність видів бібліотек, які обслуговують всі без винятку соціально-демографічні шари суспільства: від дошкільнят до пенсіонерів, представників різних професій і роду занять.

Діяльність бібліотеки, як інституції історичної пам'яті, подається в суспільстві через метафори – книгозбірня, книгосховище, скарбниця, сховище пам'яті, суспільний інститут пам'яті [9].

Хмельницька ОУНБ серед усіх видів бібліотек області є головною бібліотекою області. У власних фондах бібліотека збирає, зберігає, надає можливість науково досліджувати та користуватися історико-культурними джерелами, що є свідками розвитку суспільства в його багатьох вимірах. Потрібно відмітити роботу бібліотеки в послідовному формуванні історичного документального краєзнавчого депозитарію, що має велике значення для накопичення історичної пам'яті, акумулюючи документи про минуле й сучасне, та бути посередником майбутнього. Бібліотека долає межі інформаційної та комунікаційної функцій і бере на себе роль інституції просвіти. Вона містить сукупність видів діяльності, направлених на забезпечення духовного відтворення суспільства.

Сучасна історіографія України об'єктивно, науково й правдиво переосмислює події та явища з минулого країни, базуючись на раніше недоступних джерелах та розривах з ідеологічними установками радянського періоду. У світлі цього вивчення української історії набуває неабиякого значення через призму вивчення особистостей. Поглиблене вивчення життєвого шляху історичних осіб, відмова від ідеологічного

трактування їх життя та діяльності веде до критичної оцінки минулого, а отже і до розуміння процесів сучасності [3].

Для історичної науки початку XXI ст. характерна суттєва активізація біографічних досліджень. Нині існує велика потреба нового бачення минулого, в якому йдеться не тільки про «зовнішню історію» об'єктів, а й про «внутрішню історію» суб'єктів, про «людську» історію, яка нерозривно пов'язана з творчою діяльністю історичних особистостей. Значної уваги потребує більш глибоке розуміння громадянами України українського культурно-історичного процесу крізь призму специфічної ролі особистісного начала в історії [10].

Українська революція 1917–1921 рр. є однією з центральних подій в історії України XX ст. і невіддільною частиною європейської та світової історії. У ході цих визвольних змагань український народ та його політична еліта пройшли складний шлях від прагнень автономії чи федерації в складі іншої держави до усвідомлення необхідності побудови власної держави [2].

Доводиться констатувати, що нещодавно, на початках Української незалежності, такої інформації було обмаль. Великі біобібліографічні лакуни лише частково заповнювалися працями українських діаспорних істориків, втілених зокрема у важливі видавничі проєкти. Таким, наприклад, стало видання «Енциклопедії українознавства», яке не втратило своєї наукової вагомості до сьогодні [4].

З середини 90-х років розпочався активний процес розсекречення і публікацій архівних фондів, зокрема документів про діяльність Української Центральної Ради, Української Держави, Директорії, Української народної республіки та Західноукраїнської народної республіки. Після багатьох років забуття побачили світ праці видатних діячів періоду української революції 1917–1921 рр.: Михайла Грушевського, Володимира Винниченка, Дмитра Дорошенка, Павла Скоропадського та багатьох інших. Та головне, що в ході цього процесу, який триває й досі, поступово стають відомими імена численних українських діячів того часу. Більша частина інформації про них дуже скупа, уривчаста, а часто і заплутана, що приводить до необхідності подальшого вивчення архівів та інших історичних джерел як в Україні, так і за кордоном. Перед дослідниками постають завдання щодо дослідження біографій цих осіб, висвітлення їх діяльність і на основі цих фактів дати зважену оцінку їх дій, а отже і певне трактування та оцінку суспільних подій періоду Української революції.

Варто зауважити, що на широкий загал питання висвітлення подій революції 1917–1921 рр. було виставлене у 2016 р., коли на державному рівні Кабінетом Міністрів було прийнято розроблене Українським інститутом національної пам’яті розпорядження «Про затвердження плану заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років та вшанування пам’яті її учасників на період до 2021 року» № 777-р від 26.10.2016 року [5]. На пресконференції «Вшанування 100-річчя Української революції 1917–1921 років», яка відбулася 13 березня 2017 р., державний секретар Міністерства інформаційної політики України Артем Біденко сказав: *«…Перенести питання Української революції 1917–21 років у масову культуру, перетворити її на явище масової культури, зробити її частиною певного пантеону і розуміння героїзму українців, яке б наклалося на ті архетипи, які в нас є*» [7].

Після десятиліть цілеспрямованого замовчування та викривлення комуністичною тоталітарною пропагандою української історії для великого загалу досі залишаються маловідомими українські постаті, які брали участь у подіях Української революції. Знайомлячись з дослідженнями цих подій та біографіями її діячів, стає помітним те, що більшість праць зосереджені на центральних фігурах революції та на подіях, що мали місце в великих містах. Мало висвітлені події, що відбувалися в регіонах, та біографії менш відомих діячів. Окрім дослідження архівів та документних джерел, важливе місце в історіографії подій революції посідає виявлення та винесення на широкий загал пам’ятних місць, пов’язаних з добою революції.

Проблема регіонального, місцевого відображення подій та персон революції особливо актуальна для Поділля, яке впродовж 1917–1921 рр. не раз ставало центром боротьби за незалежність, де діяли регулярні війська, повстанські загони, відбувалися військові дії та перебував уряд Української Народної Республіки. За усіма цими справами стояли небайдужі до розвитку української справи особистості, котрі діяли й творили у різних царинах життя. Чимало історичних осіб періоду Української революції 1917–1921 рр. пов’язано з Поділлям. Повернути із забуття, закарбувати їхні імена на скрижалях історії – ось завдання, яке є більш ніж актуальним для сучасних істориків, бібліографів та краєзнавців.

У цьому контексті ретроспективний довідник «Українська революція в особах: подільський слід» [8], підготовлений фахівцями Хмельницької ОУНБ, саме і має на меті заповнити певну лакуну знань і уявлень про

знаковий період вітчизняної історії. Необхідність створення довідника зумовлена потребою укладання інформації та біобібліографічних даних про діячів, котрі проявили себе в різних сегментах державного життя у зламну добу. Він є певним рубіжним етапом дослідницької праці представників фахового середовища на ниві об'єктивного пізнання діяльності репрезентантів різних політичних режимів, військових та мистецьких діячів, причетних до історії краю, котрі проявили себе в добу Української революції 1917–1921 рр. та народилися на тих територіях Подільської та Волинської губерній, що зараз входять до сучасної Хмельницької області. Ця праця виконана в рамках реалізації перспективного плану науково-дослідної роботи Хмельницької ОУНБ і базується на теоретико-методологічних, методичних та організаційних засадах національної бібліографії.

Творчий колектив, який працював над укладанням довідника, для виокремлення інформації про подолян, чий внесок у розвиток української справи на зламному етапі історії є незаперечним, користувався напрацюваннями, що містяться у покажчиках до фундаментальних видань, підготовлених співробітниками Інституту історії України НАН України, серед яких необхідно виділити науково-документальні збірники «Українська Центральна Рада», «Українська Держава» та «Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки», що хронологічно охоплюють весь період знакової доби.

Основні принципи укладання довідника такі: прізвища діячів подаються в алфавітному порядку; про кожну персону наводяться найголовніші біографічні дані з обов'язковим вказанням місця народження. Біографічна довідка супроводжується списком літератури та електронних джерел про особу. Література розміщена в логічному порядку. Щодо біографічної довідки, то варто зауважити, що через малодослідженість теми можливі певні неточності в назвах населених пунктів, у приналежності їх до областей України, у датах життя тощо. Більшість фото, що супроводжують біографічні відомості, взято з фотоальбому «Старшини, генерали української армії», розміщеного на сайті «Віртуальний музей УНР» [6].

Пропонований широкому читацькому загалу довідник відповідає актуальним завданням сучасної науки щодо виявлення, публікації, введення до наукового і культурного обігу інформації та її систематизації про якомога більшу кількість діячів нашого краю та буде корисним науковцям і краєзнавцям, представникам гуманітарної науки. Видання

слугуватиме хорошим орієнтиром і путівником для створення наступних праць, присвячених Українській революції 1917–1921 рр.

Список бібліографічних посилань

1. Воропаєва Т. С. Роль особистості в українській історії крізь призму біографістики // Українська біографістика. Київ, 2016. Вип. 14. С. 50–70.

2. Гирич І. Крапки над «і»: реконцептуалізація Української революції [Електронний ресурс] // Історична правда. Електрон. дані. URL: https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/09/28/153033/. Назва з екрана (дата перегляду: 10.11.2019).

3. Головінський І. З. Особистість: розвиток, теорії та виміри. Київ : Аконіт, 2005. 128 с.

4. Енциклопедія українознавства : в 2-х т. / Наук. т-во ім. Шевченка ; під голов. ред. Володимира Кубійовича і Зенона Кузелі. Мюнхен ; Нью-Йорк : Молоде Життя, 1949. Т. 1–2.

5. Про затвердження плану заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років та вшанування пам’яті її учасників на період до 2021 року: розпорядження Кабінету Міністрів України № 777-р від 26.10.2016 р. [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/777-2016. Назва з екрана (дата перегляду: 24.04.2024).

6. Старшини, генерали української армії : фотоальбом [Електронний ресурс]. URL: https://muzejunr.io.ua/album694760. Назва з екрана (дата перегляду: 24.04.2024).

7. Українська революція: сто років традицій і досвіду : прес-конференція на тему «Вшанування 100-річчя Української революції 1917–1921 років», 13 березня 2017 року [Електронний ресурс]. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall. Назва з екрана (дата перегляду: 24.04.2024).

8. Українська революція в особах: подільський слід : довідник / Департамент інформ. діяльності, культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін.; Хмельниц. обл. універс. наук. б-ка. Хмельницький, 2020. 128 с.

9. Шкира О. І. Бібліотека як соціальна інституція пам’яті: ресурс креативного атмосферного середовища // Бібліотека у сучасному інформаційному просторі: проблеми та перспективи (до 100-річчя бібліотеки Університету Ушинського) : тези доп. Всеукр. наук.-практ. бібл. конф. (м. Одеса, 17 листоп. 2022 р.) / упоряд.: О. П. Спасскова, І. В. Панченко, О. А. Максим. Одеса, 2023. С. 163–169.

10. Ясь О. В. Особистість в історії // Енциклопедія історії України / Ін-т історії України ; редкол.: В. А. Смолій та ін. Київ, 2010. Т. 7: Мл-О. С. 665–668.

УДК025.12:027.53(477.51):355.48(470:477) “2022/2024”

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІДДІЛУ НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ І БІБЛІОГРАФІЇ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОУНБ імені СОФІЇ ТА ОЛЕКСАНДРА РУСОВИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: З ДОСВІДУ РОБОТИ

Плаунова Оксана Миколаївна,
головна бібліографиня відділу
наукової інформації і бібліографії
Чернігівської обласної універсальної наукової
бібліотеки ім. Софії та Олександра Русових
Україна, Чернігів

Анотація. *Розглянуто дев’ять бібліографічних покажчиків, підготовлених відділом наукової інформації та бібліографії Чернігівської ОУНБ ім. Софії та Олександра Русових за період воєнного стану (2022–2024 рр.). Проаналізовано структуру, зміст та актуальність інформаційного наповнення цих видань, підкреслено їх значення для всебічного та об’єктивного висвітлення культурної спадщини області.*

Ключові слова: *Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека імені Софії та Олександра Русових, бібліографічний покажчик, науково-видавнича діяльність, відділ наукової інформації і бібліографії.*

Annotation. *The article examines nine bibliographic indexes published by the Department of Scientific Information and Bibliography of the Chernihiv Regional Universal Scientific Library named after Sophia and Oleksandr Rusov during the period of martial law (2022–2024). The structure, content and relevance of the information content of the republications are analyzed; their importance for comprehensive and objective coverage of the cultural heritage of the region is emphasized.*

Keywords: *Chernihiv Regional Universal Scientific Library named after Sofia and Oleksandr Rusovyh; bibliographic guide; scientific publishing activity; department of scientific information and bibliography.*

У цей винятково складний для країни час відділ наукової інформації і бібліографії Чернігівської ОУНБ ім. Софії та Олександра Русових докладає максимум зусиль для продовження науково-видавничої роботи. Адже, незважаючи на складності воєнного стану, бібліотека має зберігати культурну спадщину регіону, проводити наукову роботу, сприяти формальній і неформальній освіті, самоосвіті та саморозвитку своїх користувачів.

За останні два роки відділ наукової інформації і бібліографії підготував 9 бібліографічних посібників різної жанрової тематики, цільового та читацького призначення.

У 2002 р. Чернігівською ОУНБ було засновано серію покажчиків «Духовна скарбниця краю». У кожному випуску збиралися публікації з періодичних видань про діяльність бібліотеки за певний період часу. 2023 року ми підготували 5-й випуск бібліографічного покажчика «Духовна скарбниця краю (1877–2023)». Це видання є продовженням покажчика, виданого 2017 р., й містить матеріали про діяльність Чернігівської ОУНБ, краєзнавчі бібліографічні видання та методико-бібліографічні матеріали книгозбірні за 2017–2022 роки. За видовою ознакою до нього включено книги, збірники, брошури, бібліографічні посібники, публікації з газет та журналів. Матеріали в посібнику згруповано в основні розділи: «Публікації про бібліотеку в книгах, збірниках, періодичній пресі та виданнях, що продовжуються», «Видавнича діяльність бібліотеки» та «Публікації працівників бібліотеки».

Ще до повномасштабного російського вторгнення було розпочато роботу над бібліографічним покажчиком «Культурно-мистецьке життя Чернігівщини на сторінках періодичних видань (2017–2021 рр.)», але війна поставила на паузу його підготовку. Після загрози окупації Чернігова ми повернулися до роботи над ресурсом й завершили його. Метою покажчика є спроба шляхом систематизації публікацій у пресі відобразити картину культурно-мистецького життя Чернігівської області. Різноплановість і насиченість культурного життя Чернігівщини відображається в діяльності культурних та мистецьких закладів, творчих та клубних об’єднань, аматорських та професійних колективів, народних майстрів та умільців. Невід’ємною частиною цього життя є події, що відбуваються в історико-культурному просторі області: проведення фестивалів, конкурсів, презентацій та різноманітних свят, культурно-мистецьких проєктів. До бібліографічного покажчика увійшла інформація з періодичних видань всеукраїнського, обласного та місцевого рівня за 2017–2021 рр.

Чернігівська область славиться великою кількістю визначних пам’яток історії та архітектурних перлин світового значення, має значний туристичний потенціал. З метою ознайомлення читачів з туристичною індустрією області фахівці відділу наукової інформації і бібліографії підготували бібліографічний покажчик «Туристичними шляхами Чернігівщини». У запропонованому виданні укладачі намагалися розкрити історію Чернігівщини, розповісти про безцінні шедеври давнього

зодчества, які приваблюють туристів з усіх усюд. Матеріали в покажчику систематизовано за розділами по районах області, які в комплексі містять інформацію про основні історичні та архітектурні пам'ятки краю.

В Україні навряд чи знайдеться інше місто, за винятком Києва, яке могло б позмагатися за кількістю пам'яток архітектури, культури, мистецтва, археології з Черніговом – одним із найдавніших міст Європи. На його території налічуються 32 пам'ятки археології, 97 – історії, 17 – монументального мистецтва, 68 – архітектури та містобудування. Для ознайомлення читачів з туристичними об'єктами міста фахівці відділу наукової інформації і бібліографії підготували бібліографічний покажчик «Туристичними шляхами Чернігова».

Відділ продуктивно працює в галузі персональної бібліографії, створюючи біобібліографічні посібники про видатних діячів політики, науки, культури та мистецтва Чернігівського краю. За цією тематикою було створено три біобібліографічних покажчики: «Біля джерел державотворення: чернігівці – учасники української революції 1917–1921 рр. Ч. 2», «Марія Заньковецька: життя та творчість», «Віра і Михайло Коцюбинські в культурному та громадському житті Чернігова».

У другій частині біобібліографічного покажчика «Біля джерел державотворення: чернігівці – учасники української революції 1917–1921 рр.» зібрано інформацію про публікації та видання, що стосуються державних, військових, наукових та політичних діячів України цих часів, доля яких була пов'язана з Чернігівщиною. До цієї частини увійшли матеріали про життя та діяльність Миколи Василенка, Петра Ганжі, Спиридона Довгаля, Миколи Ковалевського, Федора Колодія, Софії Русової, Володимира та Михайла Савченко-Більських, Леонтія та Святослава Шрамченків.

У 2024 р. виповнюється 170 років від дня народження Марії Заньковецької (1854–1934) – української акторки і театральної діячки, провідної зірки українського театру кінця XIX – початку XX ст., яка народилася в с. Заньки, нині Ніжинського району Чернігівської області. З метою вшанування пам'яті нашої славетної землячки фахівці відділу наукової інформації і бібліографії підготували біобібліографічний покажчик «Марія Заньковецька: життя та творчість». У тематичних розділах покажчика представлено публікації про театральну творчість артистки та про громадсько-культурну діяльність. Основу видання становили статті з періодичних видань і наукових збірників, окремі книги.

Щоб ознайомити читача з внеском подружжя Коцюбинських у громадське та культурне життя України, зокрема Чернігова, фахівцями відділу підготовлено біобібліографічний покажчик «Віра і Михайло Коцюбинські в культурному та громадському житті Чернігова». В окремих тематичних розділах покажчика представлено бібліографію творів М. Коцюбинського, епістолярну спадщину, публікації про літературну творчість письменника, про громадсько-культурну діяльність Віри та Михайла Коцюбинських. До видання увійшли статті з періодичних видань, наукових збірників, книги.

З метою науково-методичної допомоги педагогічним працівникам області започатковано серію «На допомогу вчителю», у рамках якої розроблено два бібліографічні покажчики: «Інклюзивна освіта в загальноосвітніх навчальних закладах» та «Обдаровані діти в закладах загальної середньої освіти».

Враховуючи надзвичайну актуальність та практичне значення інклюзивної освіти для суспільства, у відділі підготовлено бібліографічний покажчик «Інклюзивна освіта в загальноосвітніх навчальних закладах». Представлені в покажчику матеріали провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, практиків у галузі інклюзивної освіти розкривають різноманітність підходів до впровадження інклюзії в освіту, оригінальні методики інклюзивної практики, розроблені в освітніх організаціях, які дозволяють побачити загальну картину розвитку вітчизняної та закордонної інклюзивної освіти.

Знаючи місію «Нової української школи» – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти та можливості кожної дитини, фахівці відділу наукової інформації і бібліографії підготували бібліографічний покажчик «Обдаровані діти в закладах загальної середньої освіти». Мета видання – сприяти практичному втіленню принципів навчання та виховання обдарованих дітей в Україні, поглибленню наукових досліджень у цій сфері, узагальненню передового педагогічного досвіду та впровадженню його в практику сучасних навчальних закладів.

З електронними версіями видань, підготовлених працівниками відділу, можна ознайомитися на сайті «Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека імені Софії та Олександра Русових» (розділ «Електронна бібліотека – Наші видання»).

Таким чином, незважаючи на труднощі воєнного часу, відділом наукової інформації і бібліографії Чернігівської ОУНБ здійснюється

науково-бібліографічна діяльність щодо опрацювання значного масиву інформації, результатом якої стають цікаві, корисні та потрібні суспільству інформаційні продукти – бібліографічні покажчики.

Список бібліографічних посилань

1. Біля джерел державотворення: чернігівці – учасники української революції, 1917–1921 рр. : біобібліогр. покажч. Ч. 2 / Чернігів. обл. універс. наук. б-ка ім. Софії та Олександра Русових ; [уклад. І. В. Розумій ; відп. за вип. Ю. О. Соболь]. Чернігів, 2023. 110 с.
2. Віра і Михайло Коцюбинські в культурному та громадському житті Чернігова : біобібліогр. покажч. / Чернігів. обл. універс. наук. б-ка ім. Софії та Олександра Русових ; упоряд.: О. І. Іваненко, О. М. Плаунова ; відп. за вип. Ю. О. Соболь. Чернігів, 2024. 188 с.
3. Духовна скарбниця краю (1877–2023) : бібліогр. покажч. публ. за 2017–2022 роки. Вип. 5 / Чернігів. обл. універс. наук. б-ка ім. Софії та Олександра Русових ; [уклад.: О. І. Іваненко, О. М. Плаунова ; відп. за вип. В. М. Примак]. Чернігів, 2023. 76 с.
4. Інклюзивна освіта в загальноосвітніх навчальних закладах : бібліогр. покажч. / Чернігів. обл. універс. наук. б-ка ім. Софії та Олександра Русових ; [уклад.: О. І. Іваненко, О. М. Плаунова ; відп. за вип. Ю. О. Соболь]. Чернігів, 2023. 143 с. (На допомогу вчителю ; вип. 1).
5. Культурно-мистецьке життя Чернігівщини на сторінках періодичних видань (2017–2021 рр.) : бібліогр. покажч. Вип. 2 / Чернігів. обл. універс. наук. б-ка ім. Софії та Олександра Русових ; уклад.: О. І. Іваненко, О. М. Плаунова ; відп. за вип. Ю. О. Соболь. Чернігів, 2023. 251 с.
6. Марія Заньковецька: життя і творчість : біобібліогр. покажч. / Чернігів. обл. універс. наук. б-ка ім. Софії та Олександра Русових ; упоряд.: О. І. Іваненко, О. М. Плаунова ; відп. за вип. Ю. О. Соболь. Чернігів, 2023. 152 с.
7. Обдаровані діти в закладах загальної середньої освіти : бібліогр. покажч. / Чернігів. обл. універс. наук. б-ка ім. Софії та Олександра Русових ; уклад.: О. І. Іваненко, О. М. Плаунова ; відп. за вип. Ю. О. Соболь. Чернігів, 2023. 174 с. (На допомогу вчителю ; вип. 2).
8. Туристичними шляхами Чернігівщини : бібліогр. покажч. / Чернігів. обл. універс. наук. б-ка ім. Софії та Олександра Русових ; [упоряд.: О. І. Іваненко, О. М. Плаунова ; відп. за вип. Ю. О. Соболь]. Чернігів, 2023. 262, [2] с.
9. Туристичними шляхами Чернігова : бібліогр. покажч. / Чернігів. обл. універс. наук. б-ка ім. Софії та Олександра Русових ; [упоряд.: О. І. Іваненко, О. М. Плаунова ; відп. за вип. Ю. О. Соболь]. Чернігів, 2023. 232 с.

УДК 027.5:908(477.63)

КРАЄЗНАВСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ІМІДЖУ МІСТА КАМ'ЯНСЬКЕ

Герасюта Тетяна Іванівна,
заступниця директора Центральної
публічної бібліотеки ім. Т. Г. Шевченка,
голова краєзнавчого товариства
«Кам'янське–Дніпродзержинськ–Кам'янське»
Україна, Кам'янське Дніпропетровської обл.

Анотація. *Про соціокультурну діяльність центральної міської бібліотеки та її взаємодію з громадою промислового міста.*
Ключові слова: *Центральна публічна бібліотека ім. Т. Г. Шевченка, місто Кам'янське, бібліотечне краєзнавство, краєзнавча діяльність.*

Annotation. *This article is about the socio-cultural activities of the central city library and its interaction with the community of the industrial city.*
Keywords: *Taras Shevchenko Central Public Library, Kamianske town, regional studies, local history activities.*

Позиціювання будь-якої території базується на її унікальності та своєрідності. Місту важливий культурний код простору, в якому воно живе. Культурний код – це ключ до розуміння іншого типу культури, це ментальні та культурні особливості різних національностей, які впливають на стереотипи поведінки, способи прийняття рішень.

Кожне місто гарне по-своєму. Як часто ви чули ці слова? Може, й не один раз, але чи часто замислювалися над почутим? У чому вона, ця краса? Можливо, у широких проспектах чи тінистих вулицях, у висотних багатоповерхівках чи затишних скверах, у галасливих святах чи тихих передмістях?

У практиці розвитку території міста добре відомо, що ім'я, назва – одна з найважливіших характеристик культурного коду, яка легко запам'ятовується і за успішної діяльності його носія створює міцні асоціації з позитивним іміджем, що склався за довгі роки.

Специфіка нашого міста полягає в тому, що його пізнаваність довгі роки була пов'язана з іменами Брежнєва, Дзержинського, Шепетова,

Глаголева, Аношкіна та ін. Але часи змінюються, з небуття виходять нові імена:

– Ігнатій Ясюкович – містобудівник міста, перший директор-розпорядник металургійного заводу, саме з його ініціативи побудовані школи, гімназії, народна аудиторія, інженерний клуб, православний собор св. Миколая, римо-католицький костел св. Миколая, яхт-клуб та ін.;

– Олекса Коваленко – лікар, етнограф, колекціонер, перекладач з церковнослов'янської мови українською «Слова о полку Ігоревим»;

– Роберт Лісовський – художник-графік, уродженець Кам'янського;

– Олекса Сокол – художник-архітектор;

– Джон-Поль Абс – спортсмен, чемпіон світу з греко-римської боротьби;

– Іван Харитонов, Олександр Чегорка, Сергій Бабіч, Валентина Лаушкіна – художники;

– Олег Волощенко – актор;

– Анатолій Бедичев – художник, балетмейстер.

У 2016 році нашому місту повернули його історичну назву. Позитивний досвід у впровадженні краєзнавчого проєкту «Подивимося на місто з любов'ю» спонукав бібліотеку до участі в культурному ребрендингу міста. Моделюючи блоки активностей, бібліотека має можливість зробити процес створення образів міської культури динамічним та цілеспрямованим. Позитивний результат просування бібліотечних продуктів здатний впливати на створення нового привабливого вигляду міста в цілому. Було сформовано цілком пристойну колекцію документів з краєзнавства, банк інформаційних та методичних матеріалів, світлин, відкрито музейну кімнату, артгалерею.

Публічні бібліотеки збирають інформацію про пам'ятки та пам'ятні місця, розшукують цікаві фотографії брендових місць, готують та випускають різноманітну рекламну видавничу продукцію для привернення уваги до нашого міста. Участь у просуванні території через культурні бренди потрібна, по-перше, тому, що настав час бібліотекам як власникам краєзнавчих ресурсів більш переконливо показувати свої можливості у процесі формування привабливого образу міста.

Для того, щоб зробити свій внесок у розвиток культурного коду, співробітниками бібліотек було прийнято рішення розробити та випустити низку видань: путівники, закладки, флаєри, календарі, футболки, кульки, стенди, відкрити сторінку у фейсбуці «Моє Кам'янське: місто, яке варто

відвідати» (сторінка вже має понад 4000 тис. підписників), активізувати діяльність краєзнавчого товариства.

Підготовлені **путівники** на паперових і електронних носіях, в яких стисло подана історія нашого міста: «Невідоме Кам'янське», «Історичні родзинки Кам'янського», «Наше місто Кам'янське», путівник пам'ятними місцями, що пов'язані з ім'ям Тараса Шевченка.

Книжкові закладки, що розповідають про видатні постаті нашого міста – митців, вчених, спортсменів, військових: «Вони збагатили культуру Європи», «Вони звеличили наше місто», «Що дали кам'янчани світові», «Історичні родзинки Кам'янського». Книжкові закладки за темою «Місто і час»: «Кам'янське – місто, в якому є душа», **«**Кам'янське в кожному з нас», **«**Кам'янське для кожного своє і для всіх одне». Для створення закладок використані графічні роботи місцевої художниці Валентини Лаушкіної.

З 2016 р. бібліотека виготовляє настінні та кишенькові **календарі**, що популяризують творчість наших митців Валентини Лаушкіної, Івана Харитонова, Сергія Музики, Миколи Болотіна та ін.

Підготовлено **стенди, банери, футболки, кульки, пакети** за трьома тематичними спрямуваннями: **«**Кам'янське – місто, в якому є душа», **«**Кам'янське в кожному з нас», **«**То є Кам'янське».

Матеріали для перших **листівок** із зображенням найкрасивіших місць нашого міста у 2016 році надали кам'янські художники, а нині бібліотека готує фотоколажі «З любов'ю з Кам'янського», використовуючи власні світлини.

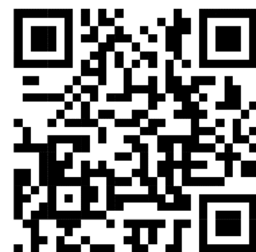
З початком російської військової агресії місто прийняло понад 30 тисяч внутрішньо переміщених осіб, що стали нашими друзями, читачами, партнерами. Саме на них розрахована більшість **краєзнавчих екскурсій**. З точки зору формування іміджу міста це один із найбільш важливих бібліотечних проєктів. На них приходять, у першу чергу, мешканці Кам'янського, які хочуть більше дізнатися про своє місто, а також тимчасові його жителі.

Екскурсії охоплюють різні періоди історії, найцікавіші райони, розповідають про особливості пам'ятників і пам'яток у них. Тексти ніколи не повторюються, оскільки автори враховують вік і рівень зацікавленості та підготовленості туристів (школярі, студенти, робітники, вчені, групи колег, випадкові збірні групи, гості міста). Їх теми: «Містичне

Кам’янське», «Верхня колонія», «Олекса Сокол», «Ігнатій Ясюкович», «Самишина балка», «Карнаухівка», «Піски» тощо. Усі екскурсії безплатні.

Не кожна бібліотека може похвалитися тим, що має власну картинну галерею. У бібліотеці на Шевченка **артгалерея** існує з 2014 р., коли 30 картин Євгенія Івановича Лебедєва були передані в дар бібліотеці дружиною художника Валентиною Іванівною. Нашу картинну галерею відвідують навіть туристи з інших міст.

Створено також **музейну кімнату,** першим експонатом якої став макет старовинного міста, виготовлений нашим читачем, другом, істориком і краєзнавцем, кам’янчанином з Жовкви Віктором Заславським. Пізніше тут з’явилися посуд, меблі, світлини, картини, рушники, хустки, одяг, музичні інструменти.

Кожна бібліотека має свої родзинки та особливі краєзнавчі знахідки. Краєзнавча діяльність надає нашим бібліотекам місцевого колориту, регіональної специфіки, самобутності. Від безпосередніх вражень та емоцій, які формують почуття малої батьківщини до систематизованих знань про рідне місто – місія **краєзнавчого товариства**. Наше товариство успішно працює вже 15 років, в арсеналі його діяльності понад 20 виданих книжок, брошур, сотні доповідей, історичних знахідок, виправлених помилок.

«Бібліочат для кам’янчат» – ютуб-канал Центральної бібліотеки для дітей, де у стислих, але інформативних роликах розповідається про історію нашого міста, його розвиток, розбудову, визначні пам’ятки та видатних мешканців.

Нам є чим здивувати жителів нашого міста. У бібліотеці на Шевченка навіть вікна працюють на користь читачеві! Ми зробили «крок на вулицю», назустріч своїм читачам і використовуємо **вікна для експозиції творчих робіт** кам’янчан, забезпечуємо творчим людям відкритий виставковий простір.

Інтегруючись у простір міста на рівні містобудування та архітектури, бібліотека виходить далеко за межі свого первісного задуму (зберігання та обробка інформації), вона стає інформаційним середовищем для громади, рушійною силою, що працює над перетворенням окремих районів чи міста.

Книжкові виставки, інсталяції, виставки колекцій, світлин подаються за хештегом #ВІКНА_ЩО_ГОВОРЯТЬ: «Є своє», «Історію свого міста треба знати й поважати», «Весна прийшла», «Ми проти забуття», «Мистецтво та книги – ліки, що завжди з тобою».

До написання **краєзнавчого диктанту** «Я знаю Кам'янське» долучилося майже чотири тисячі людей. З нами його писали міський голова Андрій Білоусов, службовці й депутати Кам'янської міської ради, співробітники Центру зайнятості, ЦНАПу, поліцейські, учні, бібліотекарі, вчителі, студенти, громадські діячі, жителі та гості нашого міста.

«Спокуса читанням: історія Кам'янського в книгах і світлинах, відтворена бібліотекарями» – авторський бібліотечний фотопроєкт Лариси Денисюк є прикладом того, як бібліотекарі через власний образ візуалізують історію рідного міста, роблять його впізнаваним.

Можна стверджувати, що для жителів Кам'янського імідж міста частково формує бібліотека, адже кожний його мешканець може отримати інформацію про свою малу батьківщину, тим самим формуючи в свідомості певний образ.

Краєзнавчий пазл **#10днів10пазлів «Світлина старого Кам'янського»**. Бібліотека на Шевченка та автори книги «Білі плями історії Кам'янського – Дніпродзержинська» Олександр Слонєвський та Олег Мороз щодня публікували у соцмережах один фрагмент світлини, перші 10 учасників фотоквесту, які надали правильні відповіді, отримали книгу з автографами авторів.

Працівники книгозбірні в своїй роботі широко використовують популярні нині фото- та мовні квести, здійснюють за їх допомогою знайомство з бібліотекою, проводять різноманітні інтерактивні ігри та вікторини на сайті бібліотеки. Серед них: «Пізнай Кам'янське», «Кам'янське: від козацького поселення до сучасного міста», «Портретна галерея Кам'янського–Дніпродзержинська», «Перейменовані вулиці Кам'янського», «Проспекти Кам'янського», «Найстаріші споруди Кам'янського», «Найважливіші дати Кам'янського», «Художники Кам'янського».

Однією з форм соціокультурної роботи є **презентації, концерти, творчі виставки,** учасниками яких поряд із місцевими стають і запрошені українські митці. Завдяки спілкуванню з талановитими земляками, лідерами думок у сфері культури – Л. Охрименко, Є. Безусом, М. Дружко, О. Федіною, І. Іваськів, М. Кідруком, братами Капрановими, М. Іванцової,

А. Кичинським, Г. Осадко – у жителів формується певний образ міста як творчого та інтелектуального, прищеплюються локальні культурні міфи, що змінюють його сприйняття.

На завершення хочу підвести певні підсумки: наші бібліотеки мають цілком реальну можливість долучитися до культурного маркетингу та іміджевих проєктів території, а системна робота дозволяє зарекомендувати себе повноправним учасником цього процесу. Люди, які відвідують бібліотечні активності, потім транслюють образ Кам’янського як міста, наповненого творчими подіями й цікавими людьми.

Не можна сказати, що ми створюємо культурний шар – він дуже великий і проходить відразу по всьому місту, складається мов стільники, з окремих осередків. Але осередок, який створює бібліотека, є таким же міцним, як й усі інші. Таким чином, бібліотечні заклади мають достатній потенціал у вигляді технологій, матеріальних і людських ресурсів, щоб зробити внесок у формування внутрішнього іміджу міста.

УДК 027.5:379.823(477.63)

BOOKTIME – ПРОМОЦІЯ КНИГИ ЗА ДОПОМОГОЮ TV В УМОВАХ ВІЙНИ

Чуфещук Наталія Григорівна,
завідувачка відділу комплектування
і обробки літератури
Центральної публічної бібліотеки
ім. Т. Г. Шевченка
Україна, Кам’янське Дніпропетровської обл.

Анотація. *Про поєднання традиційних бібліографічних оглядів із можливостями регіонального телебачення задля промоції української книги.*

Ключові слова: *Центральна публічна бібліотека ім. Т. Г. Шевченка, місто Кам’янське, телерадіокомпанія «МІС», бібліографічні огляди, бібліотеки на телебаченні, популяризація читання.*

Annotation. *The article is about combining traditional bibliographic reviews with the possibilities of regional television to promote Ukrainian books.*

Keywords: *Taras Shevchenko Central Public Library, Kamianske town, television and radio company «City Information Service», bibliographic reviews, libraries on television, popularization of reading.*

Чий досвід кращий для популяризації книжки? Диктора, журналіста чи все ж таки бібліотекаря? Керівництво телерадіокомпанії м. Кам'янського «Міська інформаційна служба» (МІС) вирішило, що краще за бібліотекаря про книжки не розповість ніхто. Ну а бібліотекарям, щоб привернути увагу читачів і виправдати довіру телевізійників, необхідно було створити якісний контент, бути завжди цікавими, новими, сучасними. Так з'явився «BookTime» – спільний проєкт ТРК «МІС» і Центральної міської бібліотеки ім. Т. Г. Шевченка, що став яскравим та вдалим прикладом співпраці книгозбірні з телебаченням у промоції книги.

Проєкт передбачає підвищення статусу книги та читання як один із засобів підтримки української культури; промоцію кращих зразків вітчизняних видань, підтримку інтересу до української книги; формування позитивного іміджу бібліотеки та суспільної думки на користь читання та книги; збільшення кількості користувачів, які регулярно відвідують бібліотеку та систематично читають; психологічну та емоційну підтримку під час війни.

У телепрограмах тривалістю 6–8 хвилин Наталія Чуфещук знайомить глядачів з книгами, які надійшли до бібліотеки. Найскладнішим був запис першої програми – бібліотекар не розуміла, чого чекають від неї журналісти, вони не переймалися особливостями бібліотечної роботи. Важливим було все: книжки, які бібліотекар обирає для запису, спираючись лише на власний смак та інтерес, тембр голосу, дикція, правильність мови, зовнішній вигляд та настрій.

Успішна спільна робота протягом 2021 р. дала зрозуміти, що цей проєкт довготривалий. Поступово вибудували схему: зупинилися на трьох книжках, один день – одна програма.

Але війна поставила проєкт на паузу, адже в ТРК «МІС» вона транслювалася як розважальний контент. Були побоювання, що пауза може стати кінцем проєкту. Було прикро, адже, начебто, тільки спрацювалися, були певні напрацювання. Та, на щастя, ця пауза тривала недовго. Прийшло розуміння, що читання – це одна з активностей, яка доступна під час війни. Програма не втратила своєї актуальності, а, навпаки, набула важливості, адже підтримка інтересу до української книги – це одна з форм спротиву. Окрім популяризації читання, програма

привернула увагу до бібліотеки й української книги ВПО, захисників, бо військо таки читає.

Етапи створення програми:

1. Відбір книг. Книги автор програми завжди відбирає на власний розсуд. Приємно, коли після запису програми у глядачів з'являється бажання прочитати ту чи іншу книгу.
2. Підготовка тексту.
3. Запам'ятовування тексту (найважчий етап). Ніякого рухомого тексту чи великого екрана з текстом не має. Запис зазвичай відбувається одним дублем, це велика відповідальність, тож потрібна ретельна підготовка. Але від програми до програми пам'ять стає більш тренованою, тексти запам'ятовуються набагато швидше.
4. Зйомка. День зйомки вибирає бібліотека. Орієнтовно запис відбувається раз на місяць, інколи двічі.
5. Просування програми. Довго не могли зрозуміти, кому належить цей продукт? Усі випуски викладаються на ютуб-каналі ТРК «МІС». Раніше бібліотека могла завантажувати їх і публікувати на своїх ресурсах, але зараз політика змінилася. Авторське право належить телерадіокомпанії, тому бібліотека лише ділиться посиланням.

Чим бібліографічний огляд відрізняється від програми про книги на TV? І бібліографічні огляди, і телевізійні програми надають інформацію про нові книги, знайомлять аудиторію з новими виданнями. Вони мають спільну мету популяризації книги, але різняться за форматом подання та цільовою аудиторією.

Бібліографічний огляд як посібник є документом, що містить систематизовану інформацію про літературні джерела з певної тематики або авторів. Він, мов жива бесіда, представляє собою усний формат, який може відбуватися під час бібліотечних заходів, літературних зустрічей. Живі бесіди дозволяють слухачам безпосередньо взаємодіяти з ведучим, ставити запитання та отримувати рекомендації в реальному часі.

Посібники орієнтовані на більш вузьку, професійну, аудиторію, тоді як живі бесіди можуть охоплювати ширшу публіку, включаючи випадкових відвідувачів. Телевізійна програма спрямована на широку аудиторію, поєднуючи інформаційний контент із розважальними елементами для привернення уваги. Телебачення дозволяє глядачеві створити певний візуальний образ пропонованих книжок, включаючи в себе зображення, звук, музику, рух, колір, кадри з кінофільмів, цитати на екрані, за які можна зачепитися поглядом. Але у такому форматі відсутній

прямий контакт з діалогом. Орієнтування на широку телевізійну аудиторію, включаючи людей, які можуть не бути регулярними читачами, адже для багатьох саме телебачення залишається важливим елементом культури та основним джерелом новин, розваг та освіти.

Програма вийшла за межі бібліотечної аудиторії (орієнтована не лише на користувачів бібліотеки, а й на широке коло телеглядачів) і розрахована на різні вікові категорії (відео в тубі – на молоде покоління, трансляція на місцевому каналі – для людей старшого віку). Відеоролики виставляються на сторінках бібліотеки і ТРК у фейсбуці, а ще транслюються на білбордах міста.

Для кожної програми ми обираємо книги, об'єднані однією тематикою. Текст зазвичай будується за тією самою схемою, що і бібліографічний огляд: вступ, основна частина, закінчення. Обсяг тексту – 3500 символів (1,5 сторінки).

Книги російською і російських авторів ніколи не репрезентувалися в програмі, але зараз звертаємо увагу, якщо це зарубіжний автор, на його ставлення до війни, до України.

Сильні сторони проєкту:

– бібліотека отримала якісний контент, адже відео знімають професіонали. Бібліотека не має ні такої апаратури, ні фахівців – оператора, монтажера, редактора;

– власний піар-майданчик для просування бібліотеки. Завдяки співпраці з телебаченням бібліотека підтримує стійкий інтерес населення до діяльності закладу. Бібліотеки є, вони працюють, там є нові книжки.

– популяризація читання, промоція української книги.

Слабкі сторони:

– випуск залежить від ТРК «МІС» (це можна віднести як до +, так і –);

– неможливо повністю відслідкувати результати роботи (у бібліотечній справі дуже полюбляють цифри, звітність тощо): скільки людей звернулися саме за цією книгою; скільки вирішили прочитати онлайн чи просто передивитися фільм; скільки людей змінили думку про бібліотеку?

Бібліотекар радіє, коли автор книги реагує на програму, коли після запису програми, оператор іде в бібліотеку за книгою.

На сьогодні бібліотека має 45 випусків; огляд 150 книжок; 6 годин в ефірі; авторський майстер-клас на XII Всеукраїнській ШБЖ. Це – перший

практичний досвід поділитися напрацюванням із колегами; виступ на професійній школі майстерності керівників публічних бібліотек Харківської області; виступ на обласній школі методистів Дніпровської ОУНБ; виступ на Сьомих бібліографічних студіях «Фахова діяльність та наукові дослідження в умовах російської військової агресії».

Особисто авторці цей проєкт надав гарну можливість тримати себе в тонусі як інформаційному й читацькому, так і фізичному.

У планах на майбутнє: на кінець 2024 р. підготувати 52 випуски загалом, створити подкаст на BookTime, віднайти можливість отримати на нього авторське право для бібліотеки.

Книжки – це сенс, тому бібліотекарі постійно працюють над пошуком нового сенсу, бо прагнуть до змін. Сьогодні наше життя – це суцільні виклики, що пов'язані з війною.

Програма BookTime стала творчим, професійним викликом, бо в бібліотечній професії можна себе спробувати зовсім у неочікуваних ролях.

УДК 378.4(477.54):016:929Каразін

БІОБІБЛІОГРАФІЯ ВАСИЛЯ НАЗАРОВИЧА КАРАЗІНА (1773–1842): ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Вовк Ольга Ігорівна,
заступниця директора Центру українських
студій та краєзнавства ім. акад. П. Т. Тронька
Харківського національного
університету ім. В. Н. Каразіна,
кандидат історичних наук
Україна, Харків

Анотація. *Простежується історія видання біобібліографічних списків та покажчиків, присвячених життю та діяльності видатного українського діяча науки, освіти та культури, засновника Харківського університету Василя Назаровича Каразіна (1773–1842). Дається розгорнута характеристика фундаментального біобібліографічного покажчика, надрукованого у 2023 р. з нагоди 250-річчя від дня народження В. Н. Каразіна.*

Ключові слова: *В. Н. Каразін, біобібліографія, історіографія, біографістика.*

Annotation. *In the paper history of publishing of bio-bibliographical lists and indexes that were dedicated to the life and activity of Vasyl Nazarovych Karazin (1773–1842), the amous Ukrainian scientific, educational and cultural figure, a founder of Kharkiv University is observed. The fundamental bio-bibliographical index that was printed in 2023 to V. N. Karazin's 250th anniversary is characterized.*

Keywords: *V. N. Karazin, bio-bibliography, historiography, biography studies.*

У 2023 р. Україна і світ відзначили 250-ту річницю з дня народження одного з найяскравіших інтелектуалів Східної Європи кінця XVIII – початку XIX ст., першого українського вченого-енциклопедиста, засновника Харківського університету Василя Назаровича Каразіна (1773–1842). Ця дата була включена до Постанови Верховної Ради України від 17 грудня 2021 р. № 1982-IX «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022–2023 роках» [5]. Його яскрава і неординарна постать завжди привертала до себе увагу сучасників, а нащадки присвятили цьому діячеві сотні публікацій. На сьогодні навіть утвердився термін «каразінознавство», під яким розуміють процес вивчення життя, творчості та громадської діяльності В. Н. Каразіна [1].

Формування масиву каразінознавчих праць відбувалося поступово. Ці публікації є досить різноманітними і за жанрами, і за тематикою, і за географією, що вимагало їх постійної систематизації і спонукало до появи спеціальних бібліографічних списків та покажчиків.

Одним із першопрохідників на цьому шляху може вважатися професор історико-філологічного факультету, ректор і почесний член Харківського університету О. П. Рославський-Петровський. 1866 р. він уклав бібліографію творів, надрукованих у 1805–1814 рр. у типографії Харківського університету. Цей покажчик містив і вказівки на низку статей В. Н. Каразіна [6].

Того ж 1866 р. молодший сучасник В. Н. Каразіна, письменник Г. П. Данилевський склав ще один бібліографічний список, що був більшим за вищезгаданий. У ньому були перелічені публікації творів В. Н. Каразіна і матеріалів про нього (при цьому була надана інформація про передруки однакових статей у різних виданнях), які були доповнені коментарями. До більшості бібліографічних позицій Г. П. Данилевський додав стислі анотації, а в окремих випадках і цитати з оригіналу; звернув увагу на випадки неточного посилання на статті В. Н. Каразіна; надав відомості щодо наявності деяких публікацій у найбільших публічних бібліотеках [2].

Серед дослідників початку XX ст. варто відзначити М. Й. Тихого. У 1905 р. він оприлюднив монографію, яка донині вважається найбільш повним та докладним життєписом засновника Харківського університету. Наприкінці цієї книги вміщено обширний список використаних джерел і літератури, наведено перелік опублікованих статей В. Н. Каразіна та хронологічний список його листів до різних осіб [7].

Перший і до цього часу єдиний біобібліографічний покажчик, спеціально присвячений В. Н. Каразіну, був опублікований у Харківському університеті 1953 року. Його вихід був приурочений до 180-ї річниці з дня народження вченого і відбувся незадовго до відзначення 150-річного ювілею створення університету. На початку книги дається великий нарис про життя та діяльність В. Н. Каразіна. Далі йде бібліографія, що розподіляється на дві частини. Перша з них називається «Праці, листи і папери В. Н. Каразіна» і включає два розділи: «Праці В. Н. Каразіна» та «Листи В. Н. Каразіна» (з підрозділами «Офіційне листування В. Н. Каразіна» і «Листи адміністративно-службового та приватного характеру»). Друга частина, що називається «Література про життя, громадську і наукову діяльність В. Н. Каразіна», також містить низку розділів, зокрема «В. Н. Каразін, його життя і громадська діяльність»; «Наукова діяльність В. Н. Каразіна»; «Листи до В. Н. Каразіна»; «Бібліографічні покажчики праць В. Н. Каразіна і літератури про нього»; «Іконографія В. Н. Каразіна». До першої частини додано хронологічний покажчик праць В. Н. Каразіна та іменний покажчик до його листів. У другій частині міститься іменний покажчик [3].

На початку XXI ст. у низці колективних монографій і збірників статей [4 та ін.] оприлюднено оновлені бібліографічні списки праць, присвячених В. Н. Каразіну. У цілому вони повторювали структуру книги [3], але були доповнені публікаціями, які вийшли після 1953 року. Водночас необхідність укладення оновленого, розширеного й уточненого покажчика ставала все більш нагальною, що обумовлювалося низкою обставин.

По-перше, через стрімке збільшення кількості каразінознавчих праць. Підрахунок показав, що за три десятиліття (у 1991–2022 рр.) їх було опубліковано більше, ніж протягом попередніх майже півтори сотні років (у 1842–1990 рр.). По-друге, полегшення доступу до зарубіжних книгосховищ і розвиток цифрових бібліотек уможливили істотно розширити перелік каразінознавчих публікацій, увівши до нього значну кількість розвідок науковців і публіцистів з Болгарії, Канади, США,

Франції, Чехії та інших країн, а також представників діаспори. Це дало змогу переконатися в тому, що ім'я В. Н. Каразіна є знаним у світі, а за окремими його досягненнями закріплена визнана світова першість. По-третє, робота з фондами українських та зарубіжних архівів дала змогу уточнити датування і атрибуцію низки епістоляріїв В. Н. Каразіна, що є важливим для вивчення його біографії.

Тому у 2023 р. на ознаменування відзначення 250-річчя В. Н. Каразіна в Кишинеу (Республіка Молдова) вийшов друком біобібліографічний покажчик [8]. Його видання стало можливим завдяки творчій співпраці українських та молдовських істориків і краєзнавців, насамперед представників Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна (Україна) та Інституту культурної спадщини (Молдова) у рамках діючої Угоди про співпрацю. Значну допомогу на етапі підготовки та публікації книги надало також Наукове товариство болгаристів Республіки Молдова. Така співдружність наукових партнерів не стала випадковою. В. Н. Каразін більшу частину свого життя прожив на українських теренах, отримав визнання як корифей української науки, освіти та культури. Водночас за батьківською лінією його пращури походили з Балкан (на думку окремих дослідників, до XVII ст. вони мешкали на території Молдавського князівства), а результати сучасних наукових досліджень дають змогу ідентифікувати їх з болгарським етносом. Тому ця книга стала по-справжньому міжнародним проєктом, більше того, уперше в українській історичній практиці вийшов друком біобібліографічний покажчик, вступна стаття та довідкові тексти до якого представлені п'ятьма мовами.

Під час його підготовки за основу було взято покажчик [3] (укладачі – Е. С. Беркович, Л. І. Гуревич, В. А. Станишевський, Р. І. Штраймиш), а також використані результати бібліографічних пошуків, здійснених наприкінці XX ст. фахівцями В. Д. Прокоповою та О. А. Узбек. Остаточну підготовку сучасного покажчика виконали головний бібліограф ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна Ю. Ю. Полякова та заступник директора Центру українських студій та краєзнавства ім. акад. П. Т. Тронька цього ж університету О. І. Вовк. Бібліографічне редагування здійснила головний бібліограф ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна С. Б. Глибицька.

До редакційної колегії увійшли провідні вчені з України, Молдови та Болгарії, фахівці з історії та історіографії України та Східної Європи кінця XVIII – початку XIX ст., історії університетської освіти на східноєвропейських теренах, фахівці в галузі каразінознавства. Серед

них – професори С. І. Посохов (головний редактор) та С. М. Куделко; член-кореспондент НАН України, проф. О. П. Реєнт; іноземний член Болгарської АН, проф. М. Г. Станчев; д-р іст. наук, голова Наукового товариства болгаристів Республіки Молдова І. І. Думініка.

Покажчик складається з передмови, вступної статті, трьох розділів та містить науково-довідковий апарат.

У першому розділі зібрані відомості про праці В. Н. Каразіна з різних питань освіти, науки і техніки, суспільно-політичних проблем, а також його літературні твори. Укладачі обрали хронологічний принцип презентації інформації (праці розташовані за хронологією написання, а не опублікування). Відмова від тематичного принципу, який був покладений в основу багатьох попередніх біобібліографічних каразінознавчих публікацій, обумовлений політематичністю більшості праць В. Н. Каразіна. Намагання вмістити ці статті у «прокрустове ложе» жорсткої тематичної структури неминуче призвело би до вульгаризації їхнього змісту, а, отже, і до спрощення діапазону зацікавлень та ідей автора. Крім того, значну кількість винаходів та пропозицій В. Н. Каразін викладав у листах, що являють собою особливий вид джерел і подані окремим розділом. Натомість хронологічний принцип дав змогу продемонструвати еволюцію творчої активності цього історичного діяча.

Другий розділ присвячений переписці В. Н. Каразіна і має два підрозділи: «Листи В. Н. Каразіна» та «Листи до В. Н. Каразіна». В обох підрозділах епістолярії подані за хронологічним принципом. У тих випадках, коли це було можливо, опубліковані листи звірені з автографами та списками, що зберігаються в архівах і рукописних зібраннях України та зарубіжних країн. Це дало змогу уточнити імена адресатів та датування цілої низки листів, що відображено у коментарях.

Третій розділ охоплює публікації про В. Н. Каразіна, що вийшли друком, починаючи з 1842 р. (року його смерті) і до 2022 р. включно. Матеріали в межах розділу згруповано за роками видання, а всередині кожного року – за алфавітом. До уваги бралися лише праці, опубліковані на паперових носіях (окрім двох наукових статей, оприлюднених в електронних фахових виданнях). За межі покажчика винесено солідний корпус публікацій, присвячених іншим членам роду Каразіних (наприклад, його батьку Назару Олександровичу Каразіну – військовому діячу XVIII ст., онуку Миколі Миколайовичу Каразіну – відомому письменнику і художнику та ін.). Виняток зроблено лише для тих розвідок про рід Каразіних, де спеціальна увага приділена власне В. Н. Каразіну, та які

дають змогу розширити уявлення про цю особистість та результати його діяльності.

Наприкінці книги вміщено іменний покажчик, куди включено прізвища авторів, редакторів та укладачів опублікованих праць, адресатів та адресантів листів, а також осіб, згаданих у назвах праць або у коментарях до них.

При підготовці покажчика були опрацьовані фонди 14 книгозбірень, з яких 7 українських та 7 закордонних. Серед них – НБУВ (м. Київ), Національна бібліотека Республіки Молдова (м. Кишинеу), Національна бібліотека Болгарії імені Святих Кирила і Мефодія (м. Софія), Австрійська національна бібліотека (м. Відень), Національна бібліотека Чеської Республіки (м. Прага), ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Харківська ОУНБ, Миколаївська ОУНБ, ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна, Бібліотека Українського науково-дослідного інституту лісового господарства та агролісомеліорації імені Г. М. Висоцького (м. Харків), Наукова бібліотека Університету Лоранда Етвоша (м. Будапешт, Угорщина), електронні бібліотеки LIBRARIA (Україна), Persée (Франція), Internet Archive (США).

Пошуково-аналітична робота, проведена під час підготовки книги, дала змогу значно розширити біобібліографію В. Н. Каразіна: донині існуючі бібліографічні списки містили близько 500 позицій, а в новому представлено 1529, опублікованих українською, англійською, болгарською, німецькою, румунською, французькою, чеською, шведською та іншими мовами.

Книга була репрезентована на низці профільних форумів: науковому семінарі «Особистість в контексті часу: збереження культурної, історико-біографічної спадщини в умовах війни» в Центральному державному науково-технічному архіві України (23 квітня 2024 р.), IX Всеукраїнській науковій конференції «Теоретичні та прикладні аспекти біографістики: до 170-річчя від дня народження Миколи Федоровича Сумцова» в ХНУ ім. В. Н. Каразіна (10 травня 2024 р.), Сьомих бібліографічних студіях «Фахова діяльність та наукові дослідження в умовах російської військової агресії» в ХДНБ ім. В. Г. Короленка (23 травня 2024 р.) та ін. У науковій періодиці з'явилися схвальні рецензії на нове видання, присвячене В. Н. Каразіну [9 та ін.]. Важливо й те, що біобібліографічний покажчик був відзначений дипломом XXIV конкурсу-виставки наукових та навчальних видань у ХНУ ім. В. Н. Каразіна.

Таким чином, біобібліографія В. Н. Каразіна пройшла тривалий шлях розвитку від різних за обсягом прикнижкових покажчиків до спеціальних

видань. Вагомою віхою в історії розвитку каразінознавства став оприлюднений у 2023 р. фундаментальний біобібліографічний покажчик, приурочений до 250-річчя з дня народження видатного вченого, освітянина і громадського діяча. Сподіваємося, що вихід цієї книги дасть нові імпульси до подальшого вивчення багатої та розмаїтої спадщини першого українського вченого-енциклопедиста і засновника Харківського університету, стимулюватиме інтерес до постаті В. Н. Каразіна з боку не лише українських дослідників, але і закордонних фахівців.

Список бібліографічних посилань

1. Вовк О. І. Постать Василя Каразіна в історіографії / наук. ред. С. М. Куделко ; вступ. сл. В. С. Бакірова. Харків, 2016. 328 с.
2. Данилевский Г. П. Василий Назарьевич Каразин (1773–1842) // Украинская старина : материалы для истории укр. лит. и народ. образования / Г. П. Данилевский. Харьков, 1866. С. 97–169.
3. В. Н. Каразин, 1773–1842 : биобиблиография / [сост. Э. С. Беркович, Л. И. Гуревич, В. А. Станишевский, Р. И. Штраймиш] ; под ред. Л. И. Гуревича. Харьков : Изд-во Харьков. ун-та, 1953. 116 с.
4. Василий Каразин : Живот и дейност : по случай 200 години от основаването на Харковския национален университет «В. Н. Каразин» : [сборник] / съст. М. Г. Станчев, Л. Г. Георгиев, А. Запрянова, П. И. Чолов ; предг. В. С. Бакиров, К. Косев. София : Акад. изд-во «Проф. Марин Дринов», 2005. 378 с.
5. Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022–2023 роках : Постанова Верховної Ради України від 17 груд. 2021 р., № 1982-IX // Відом. Верхов. Ради України. 2022. № 4. Ст. 27.
6. Рославский-Петровский А. П. Указатель сочинений, напечатанных в типографии Императорского Харьковского университета в 1805–1814 годах. Харьков : В Унив. тип., 1866. 54 с.
7. Тихий Н. И. В. Н. Каразин. Его жизнь и общественная деятельность. Киев : Тип. Имп. ун-та св. Владимира, 1905. 302, 27, IV с.
8. Vasili Nazarovici Karazin : biobibliografie / Inst. patrimoniului cultural ; [alcăt. Esfir Berkovici, Lazar Gurevici, Olga Vovketal. ; colegiul de red. : Sergiy Posokhov (red.-şef) [etal.] ; red. bibliogr. Svitlana Glibiţka ; trad. Nadia Cerkaşina [etal.] ; art. introd. Olga Vovk. Chişinău (Moldova) : Lexon-Prim, 2023. 275 p.
9. Nicoglo D. Bookreview: Vasili Nazarovici Karazin : biobibliografie / Inst. patrimoniului cultural ; [alcăt. Esfir Berkovici, Lazar Gurevici, Olga Vovket al. ; colegiul de red. : Sergiy Posokhov (red.-şef) [etal.] ; red. bibliogr. Svitlana Glibiţka ; trad. Nadia Cerkaşina [etal.] ; art. introd. Olga Vovk. Chişinău (Moldova) : Lexon-Prim, 2023. 275 p. // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер.: Історія. 2023. № 64. С. 217–219.

УДК 930:027.7:378.4(477.54-25)]:355.01-053.18:378.4(477.54-25)”2014/…”

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМИ «НЕБЕСНІ КАРАЗІНЦІ» В ЦЕНТРАЛЬНІЙ НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ КАРАЗІНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Глибицька Світлана Борисівна,
головна бібліографиня
Центральної наукової бібліотеки
Харківського національного
університету ім. В. Н. Каразіна
Україна, Харків

Анотація. *Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна збирає відомості про студентів, випускників, науковців, співробітників університету, які загинули в російсько-українській війні від 2014 року. Ці матеріали містяться в електронному архіві університету в колекції «Каразінський університет і російсько-українська війна 2014–2024 рр.» під загальною назвою «Небесні каразінці». Це і списки загиблих під означеною назвою з основними відомостями про кожного, світлини і статті. Кілька статей (про студента Володимира Іващенка, випускника Власа Лісного, співробітника Євгена Храпка) опубліковані також на міжнародному сайті «Brave Action Ukraine» українською та англійською мовами з доданням світлин.*

Ключові слова: *російсько-українська війна, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Центральна наукова бібліотека Каразінського університету, «небесні каразінці»; каразінці, які загинули під час російсько-української війни; Володимир Олексійович Іващенко, Влас Володимирович Лісний, Євген Вікторович Храпко.*

Annotation. *The Central Scientific Library of V. N. Karazin Kharkiv National University collects information about students, graduates, scientists, and employees of university who died in the Russian-Ukrainian war from 2014 until now. Materials about the mare included in the electronic archive of the university in the collection «Karazin University and the Russian-Ukrainian War 2014–2024» under general title «Heavenly Karazins». These are lists of the dead under a given name with basic information about each and their photos, and articles about each. Several articles about the dead Karazians were also published on the international website «Brave Action Ukraine» in Ukrainian and English with the addition of many photos. We are talking about the student Volodymyr Ivashchenko, the graduate Vlas Lisny, the university employee Yevhen Khrapko.*

Keywords: *Russian-Ukrainian war, V. N. Karazin Kharkiv National University, «heavenly Karazins»; Karazins who died during the Russian-Ukrainian war; Volodymyr Ivashchenko, Vlas Lisny, Yevhen Khrapko.*

Із самого початку російсько-українського військового конфлікту, ще з 2014 року, на захист України від російського агресора встали і каразінці– студенти, випускники, науковці, співробітники університету. Їхня кількість значно збільшилася, коли в лютому 2022 р. почалося повномасштабне вторгнення російських військ. Багато хто продовжує захищати нашу країну, але, на превеликий жаль, війна за ці роки вже забрала життя більше 60 каразінців. Якщо за 2014–2021 рр. загинуло 7 осіб, то в 2022 р. – 33 людини, у 2023 – 19, і вже відомо про чотирьох загиблих у 2024 р.

Дані про усіх загиблих збираються в науково-бібліографічному відділі ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Інформацію беремо з сайту університету, з новинних сайтів, із повідомлень у фейсбуці та інших джерел. Більшість із загиблих полягли на полі бою або померли від поранень у госпіталях, дехто загинув від обстрілів Харкова та області.

Протягом двох років великої війни ЦНБ веде перелік загиблих і, на превеликий жаль, поповнює списки загиблих під назвою «Небесні каразінці». Вони розміщені в електронному архіві університету, у ресурсі «Каразінський університет і російсько-українська війна 2014–2024 рр.» (https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/803a27ee-ecfe-40c4-a506-b5cd02617e22/content). Останній за часом список, в якому наведено основні відомості про загиблих та їхні світлини, охоплює період з 2014 до грудня 2023 року [7].

Крім того, підготовлені й також виставлені в електронному архіві блоки статей під назвою: «Небесні каразінці. Постаті», де подані більш детальні персоналії, що супроводжуються переліком джерел. Ці статті об’єднані за хронологічним принципом: у першому блоці – матеріали про загиблих у 2014–2021 рр., у другому – у 2022 р., у третьому – за 2023 рік [2–4].

В одному виступі неможливо згадати всіх загиблих каразінців. Сьогодні хочу коротко розповісти лише про декількох героїв, про яких вже підготовлені окремі великі статті. У повному обсязі з ними можна ознайомитися не тільки в репозиторії університету, але й на міжнародному сайті «Brave Action Ukraine», де вони опубліковані українською та англійською мовами з додаванням багатьох світлин [1; 5–6].

Так, одна зі статей присвячена 20-річному студенту факультету комп’ютерних наук Володимиру Іващенку [5].

Після початку повномасштабного вторгнення російських військ Володимир відвіз родину на захід України, а сам зайнявся волонтерством.

Невдовзі, пройшовши тижневий навчальний курс, він долучився до спецпідрозділу «Кракен», восени 2022 р. брав участь у визволенні Харківської області. Володимир у своєму телеграм-каналі вів записки, з яких можна більш детально дізнатися про його військовий шлях разом з побратимами. У статті наведено багато цитувань зі щоденника Володимира, який готують до друку його рідні та друзі. У своїх записках, до речі, юнак повідомив, що йому надійшло запрошення працювати у Кремнієвій долині, у цікавих для нього проєктах, але він цю пропозицію прокоментував так: «Мабуть, не зараз…», тобто віддав перевагу звільненню рідної країни від загарбників, ніж своєму кар'єрному зростанню, та ще й у США. Згодом, після звільнення майже всієї Харківської обл. (залишилася лише невелика територія за рікою Оскіл) підрозділ Володимира було переведено на Донбас. Там 5 листопада 2022 р. Володимир загинув біля селища Берестове Луганської обл., коли з побратимами евакуював поранених. Саме по точці евакуації поранених ворог і завдав артилерійського удару.

Інша постать – випускник соціологічного факультету Влас Лісний [1]. Влас працював у IT-сфері, здобув другу вищу освіту на кафедрі медіакомунікацій соціологічного факультету. На початку великої війни, відвізши дружину з дочкою на захід України, щоб вони могли виїхати за кордон, він пішов воювати. Служив зв'язківцем і техніком у 68-й єгерській бригаді, мав позивний «Йоль» – на честь доньки Йоланди. Перебуваючи за кордоном, дружина народила другу донечку, Урсулу. У новонародженої підтвердилася підозра на синдром Дауна, але Влас радів, що в них тепер дві доньки, і був впевнений, що завдяки спеціальним програмам вдасться покращити стан дитини. Побачити Урсулу він зміг тільки по телефону, а через місяць після її народження, 5 вересня 2022 р., Влас Лісний загинув. Це трапилося в селі Богоявленка на Донеччині, коли російська ракета за наведенням влучила в будинок, де розміщувався підрозділ Власа. Разом з ним загинули 12 побратимів.

Ще одна стаття про інженера медичного факультету Каразінського університету Євгена Храпка, якого називають «хрещеним батьком» бойових медиків ЗСУ, йому посмертно присвоєне звання Героя України [6].

Євген був уродженцем Миколаєва. Програміст за освітою, ще 2014 р., коли на сході України почалися бойові дії, він зацікавився питаннями тактичної медицини: освоїв ледь не всі можливі курси в Україні та добровільно взяв участь в Антитерористичній операції, щоб завдяки

своїм навичкам рятувати бійців. Згодом закінчив і кілька міжнародних курсів. А коли в 2017 р. було створено найпотужніший в Україні спеціалізований навчальний центр тактичної медицини при навчальному центрі ЗСУ «Десна», саме Євген Храпко, не маючи ні медичної, ні педагогічної освіти, став ядром центру та його ідейним натхненником. Євгена називали «хрещеним батьком» бойових медиків, адже завдяки йому почалося системне навчання тактичній медицині в ЗСУ, з'явилася сама спеціальність і були введені штатні посади для медичного персоналу без спеціальної освіти. З 2021 р. Є. Храпко працював інженером симуляційного центру медичного факультету ХНУ ім. В. Н. Каразіна, де його вміння та знання знадобилися для навчання студентів-медиків.

24 лютого 2022 р., коли почалася повномасштабна війна, Євген Храпко був у службовому відрядженні у Львові. Але наступного дня він терміново повернувся до Харкова й відразу пішов до військкомату. Просився на передову, щоби рятувати бійцям життя. Був призначений інструктором та бойовим медиком 92-ї окремої механізованої бригади ЗСУ. За три місяці на передовій він здійснив понад 100 виїздів на евакуацію. Сотні людей врятував, тисячі навчив своїй справі. Євген Храпко загинув 11 червня 2022 р. поблизу села Українка Харківської обл., коли його автомобіль наїхав на міну під час евакуації поранених бійців з-під «нуля».

Уже у 2024 році надійшла трагічна вістка про загибель Дмитра Тирнова, випускника радіофізичного факультету. Його батько, Олег Тирнов, був проректором Каразінського університету, тривалий час очолював первинну профспілкову організацію університету, у 2002–2007 рр. був деканом радіофізичного факультету.

Так війна загубила молодих, талановитих, повних сил чоловіків, для яких свобода рідної країни від російських загарбників значила більше, ніж власне життя. Імена цих 64-х каразінців уже увійшли до історії. Вони живуть не тільки в спогадах близьких та друзів, але й у пам'яті університету і міста.

Нещодавно в ботанічному саду університету в пам'ять про загиблих висаджено 12 сакур.Біля музею історії університету встановлено поки що тимчасові меморіальні дошки, а ЦНБ створює віртуальний меморіал. Сподіваємося, що після війни ми підготуємо книгу, присвячену нашим героям.

Список бібліографічних посилань

1. Глибицька С. Б. Влас Лісний з позивним Йоль = VlasLisnyicallsignYol : в 2 ч. // Brave Action Ukraine. Jan 19, 23 2024. Укр. та англ. мовами. URL: https://braveaction.org/stories/vlas-lisnyi-call-sign-yol-part-1 ; https://braveaction.org/stories/vlas-lisnyi-call-sign-yol-part-2 ; Те саме, укр. мовою, під назвою: Влас Лісний з позивним Йоль на честь доньки / Центр. наук. б-ка Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. 5 с. : іл. URL: https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/18209.

2. Глибицька С. Б. Небесні каразінці : постаті : 2014–2021 / Центр. наук. б-ка Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2024. 18 с., 7 фот. URL: https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/18184.

3. Глибицька С. Б. Небесні каразінці : постаті : 2022 / Центр. наук. б-ка Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2024. 65 с., 32 фот. URL: https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/18185.

4. Глибицька С. Б. Небесні каразінці : постаті : 2023 / Центр. наук. б-ка Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2024. 45 с., 19 фот. URL: https://ekhnuir.karazin.ua/items/3958d7ae-9e86-4439-bcfc-c8157289a849.

5. Глибицька С. Б. Студент Володимир Іващенко: життя-вчинок / Центр. наук. б-ка Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2024. 14 с. : іл. URL: https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/18183.

Те саме // Майдан : Дрогобиц. інтернет-газета. 2023. 7 груд. URL: http://maydan.drohobych.net/?p=143177&fbclid=IwAR3atBFfTF9oTYRGmmry0YmO-2W0funqnu9yKezMQJmUWcoHpe7dBvoTdGs ; Те саме, у скороч., англ. та укр. мовами: Student Volodymyr Ivashchenko: life-deed = Студент Володимир Іващенко: життя-вчинок // Brave Action Ukraine. 2024. Jan 4. URL: https://braveaction.org/stories/student-volodymyr-ivashchenko-life-deed.

6. Глибицька С. Б. Євген Храпко – «хрещений батько» бойових медиків = The «godfather» of combat medics // Brave Action Ukraine. 2024. Feb. 17. Укр. та англ. мовами. URL: https://braveaction.org/stories/the-godfather-of-combat-medics; Те саме, укр. мовою / Центр. наук. б-ка Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2024. 4 с. : іл. URL: https://ekhnuir.karazin.ua/items/824176d1-4b64-44ba-88b2-95e93235fa42.

7. Небесні каразінці : викладачі, співробітники, студенти, випускники Каразінського університету, які загинули під час російсько-української війни (2014 – грудень 2023 р.) / уклад. С. Б. Глибицька ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2024. 8 с., 58 фот. URL: https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/18182; Те саме // Каразін. ун-т : газета. 2024. 24 лют. (вип. 3–4.) URL: https://karazin.ua/storage/static-content/source/documents/hazeta/%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA%203-4%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%2024%20%D0%BB%D1%8E%D1%82%D0%BE%D0%B3%D0%BE%202024_compressed.pdf.

УДК 016:[929:72Бекетов](477.54)

БІОБІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК «АКАДЕМІК АРХІТЕКТУРИ ОЛЕКСІЙ МИКОЛАЙОВИЧ БЕКЕТОВ»: ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ ЗАСНУВАННЯ ХНУМГ ім. О. М. БЕКЕТОВА ТА ДО 160-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВЕЛИКОГО МИТЦЯ

Штангей Ольга Миколаївна,
заступниця директора Наукової бібліотеки
Харківського національного університету
міського господарства ім. О. М. Бекетова
Україна, Харків

Анотація. *Репрезентовано біобібліографічний покажчик «Академік архітектури Олексій Миколайович Бекетов». Розкрито структуру видання, особливості роботи над покажчиком. Окреслено фонди, що були переглянуті при підготовці видання.*

Ключові слова: *біобібліографічний покажчик, Бекетов О. М., архітектура, навчальні заклади, архітектурні стилі, художник, Харків.*

Annotation. *The biobibliographic index «Academician of Architecture Oleksiy Mykolaiovych Beketov» is presented. The structure of the publication and the peculiarities of working on the index are described. The collections that were reviewed during the preparation of the publication are outlined.*

Keywords: *biobibliographic index, Beketov O. M., architecture, educational institutions, architectural styles, artist, Kharkiv.*

Місто Харків неможливо уявити без величних будівель, створених завдяки таланту та наполегливості нашого земляка академіка архітектури, члена Академії архітектури, заслуженого діяча мистецтв, професора Олексія Миколайовича Бекетова.

Біобібліографічний покажчик «Академік архітектури Олексій Миколайович Бекетов», про який йтиметься у доповіді, як і книга «Академік архітектури Олексій Миколайович Бекетов. Архів документів» створені в рамках видавничого проєкту, приуроченого до 100-річчя від дня заснування ХНУМГ ім. О. М. Бекетова та 160-річчя від дня народження великого митця. Проєкт реалізується за підтримки і під керівництвом ректора, професора Володимира Миколайовича Бабаєва, за участі Музейного комплексу університету. Вихід книги у світ став можливим за

сприяння Габріеля Миколайовича Михайлова, Віктора Олександровича Звєрєва, Олександра Михайловича Донського, Афгана Фаган огли Салманова.

Над цією великою науковою роботою – біобібліографією творчої, наукової, педагогічної спадщини академіка архітектури Олексія Миколайовича Бекетова – співробітники НБ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова працювали кілька років: збирали матеріали, фото, ілюстрації, спогади сучасників про нашого видатного земляка. Працювати було дуже цікаво, адже під час складання покажчиками дізналися багато нового та пізнавального.

Всеосяжний пошук матеріалів проводився у фондах бібліотечних і музейних закладів Харкова та охоплював різноманітні види документів – фізичні та електронні. Було вивчено фонди НБ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Харківської спеціалізованої музично-театральної бібліотеки ім. К. С. Станіславського, Музейного комплексу університету, бібліотек харківських державних ЗВО – академій культури, дизайну та мистецтв. До видання увійшли дані біографічного характеру, відомості про друковані праці та проєкти архітектора, публікації про його життя та творчий доробок, внесок в архітектурну спадщину багатьох міст.

Покажчик містить вступну статтю, яка знайомить з основними віхами життя і діяльності зодчого. У ній висвітлено становлення Олексія Миколайовича Бекетова як архітектора, архітектурні стилі, в яких працював митець, споруди, побудовані ним у Харкові, Донбасі, Криму та інших містах. Олексій Миколайович постає перед нами також як художник, майстер акварелі і пейзажу.

Матеріал згруповано за розділами, у рамках яких поділяється на підрозділи. Бібліографічні записи анотовані укладачами покажчика, містять цитати. Більшість записів проілюстровано світлинами архітектурних споруд, обкладинок видань, портретами. Матеріали у розділах розташовані за алфавітом. Усі бібліографічні описи подано мовою оригіналу, згідно з діючими стандартами. Кожний розділ не лише захоплює своєю тематикою, а й розкриває багатогранну постать Бекетова як архітектора, педагога, науковця, художника, громадського діяча.

У першому розділі («Творчий спадок Олексія Миколайовича Бекетова») представлено перелік друкованих праць і рукописів архітектора: архівні матеріали, біографія, статті в журналах. У ньому Олексій Миколайович постає як архітектор-практик і педагог, відображено різнобічні інтереси майстра, що мав заслужене визнання та авторитет.

Другий розділ («Бекетов Олексій Миколайович: особистість, архітектор, педагог, художник») знайомить читача з літературою, яка допомагає всебічно окреслити його життєвий та творчий шлях, проєкти та зведені споруди, живопис. Крім безпосередньої діяльності над архітектурними проєктами і будівництвом, Олексій Миколайович передавав свої знання, навички та досвід новим поколінням архітекторів, присвятивши викладацькій діяльності значну частину свого життя. У Харківському інституті інженерів комунального будівництва (нині ХНУМГ ім. О. М. Бекетова) архітектор працював із 1935 року на посаді професора на кафедрі архітектурного проєктування, заклавши фундамент архітектурної освіти у нашому університеті, яка розвивається і до сьогодні.

Цікавим і захоплюючим є третій розділ – «Олексій Миколайович Бекетов. Розсипи спогадів», матеріали якого дають змогу нашому сучаснику поринути в той час, коли жив і творив зодчий. Тут наведено спогади родичів: Христини Данилівни Алчевської, Олени Олексіївни Бекетової, Федора Семеновича та Олени Федорівни Рофе-Бекетових, директора інституту Івана Олександровича Ігнаткіна, його учнів – Зіновія Юдкевича, Олександра Касьянова, Петра Шпари, Павла Огурцова, Олександра Проскурніна.

Ось як згадує про Олексія Миколайовича його донька, Олена: «*Олексій Миколайович не уявляв свого життя без улюбленої роботи. Та разом з творчою діяльністю він займався й педагогічною, якій віддав понад 50 років життя. До 1941-го, останнього, 79-го року життя він викладав. Стосунки зі студентами були завжди дружніми. Він ставився до них як старший товариш, з повагою*» [1].

Зі спогадів директора інституту Івана Олександровича Ігнаткіна, з яким працював Бекетов: «*У будівництві він вибирав не проторований, найлегший шлях, а шукав таких шляхів, які б розширювали застосування будівельної техніки в архітектурних спорудах. Кожний архітектурний твір, над яким працював Олексій Миколайович Бекетов, був для нього таким творчим завданням, до розв'язання якого він підходив і як будівельник, і як художник*» [2].

Наступний розділ («Пам'яті зодчого») присвячений вшануванню Олексія Миколайовича Бекетова та увічненню пам'яті про нього: вулиця Бекетова, меморіальні дошки, музеї та архіви, пам'ятники, станція метро, університет, виставки, Бекетовські читання, Бекетовські дні, книги, присвячені життю та діяльності.

Образ Бекетова знайшов своє відображення і в художній літературі. Харківські письменники Ірина Глебова та Ірина Потаніна згадують Бекетова у своїх детективних романах, Олександр Каштаньєр написав оповідання «День зодчего Бекетова» [3]. Дуже цікаво пише про Олексія Миколайовича його учень Павло Андрійович Огурцов у автобіографічному романі «Конспект»: «*Він був автором кращих споруд, побудованих у Харкові до революції, починаючи з останньої чверті минулого сторіччя. У нас він на старших курсах консультував дипломні і курсові проєкти, а іноді і сам керував їх розробкою. Бекетов при закінченні проєктів дозволяв собі пройтися по ним пензлем, і проєкти після цього виглядали цікавіше*» [4].

Майстру архітектури присвячено й поетичні рядки. Учень архітектора Олександр Проскурнін написав вірш «Зодчий» [6], присвячений Олексію Миколайовичу Бекетову, він також згадує його у вірші «Ода городу». Харківські поети Римма Катаєва, Анатолій Мірошниченко, Валерій Махов згадують Бекетова у своїх віршах про Харків.

Для зручності користування покажчиком сформовано науково-допоміжний довідковий апарат: іменний та предметний покажчики. В іменному покажчику джерела про особу взято в дужки. У предметному покажчику в рубриках, що стосуються будівель і споруд, використані їх історичні назви, що пов’язані з сучасними назвами за допомогою перехресних посилань. Пошук матеріалів та дослідження спадщини архітектора Олексія Миколайовича Бекетова було завершено у грудні 2020 року.

Біобібліографічний покажчик «Академік архітектури О. М. Бекетов» було подано на конкурс «Краще видання 2023 року», який щорічно проводить ГО «Національна академія наук вищої освіти України». За результатами конкурсу він отримав І місце в номінації «Довідкова література». Це видання також отримало І місце в номінації «За кращий бібліографічний покажчик» на конкурсі «Бібліотекар 2023 року», який проводить Харківське зональне методичне об’єднання бібліотек ЗВО.

Завершити доповідь хочу цікавим фактом, який ми розшукали в Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка про відкриття цього закладу: «*Правління Харківської Громадської Бібліотеки вважає своїм приємним обов’язком висловити Вам щиру вдячність за безкорисливе виконання проєкту споруди бібліотеки. У наданні тієї користі, яку Громадська бібліотека привносить і буде привносити місту*

Харкову, Ви наважилися присвятити свою працю і час на цю справу і виконали її блискуче, з притаманним Вам талантом» [5].

Ознайомитися з електронною версією покажчика можна на сайті Наукової бібліотеки в розділі бібліографічні покажчики.

Список бібліографічних посилань

1. Бекетова О. Академік архітектури // Вечір. Харків. 1981. 31 січ. С. 3.
2. Ігнаткін І. О. Олексій Миколайович Бекетов. Київ : Вид-во Акад. Архітектури УРСР, 1949. С. 7.
3. Каштаньер А. День зодчего Бекетова // Имена на мраморе : рассказы. Харьков, 1957. С. 50, 92–104, 175–176.
4. Огурцов П. А. Конспект : автобиогр. роман. Харьков : Права людини, 2010. С. 172–173.
5. Олексію Бекетову вдячна Громадська Бібліотека. Харків, 1899 : [адреса подяки].
6. Проскурнин А. Зодчий // Ты остался для нас столицей : стихи о Харькове / ГСМТБ им. К. С. Станиславского. Харьков, 2005–2007. На правах рукописи.

УДК 01:351.856.2]:[378.091.12:005.966.5]

ПРЕДСТАВЛЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ПРО НАГОРОДИ ТА ВІДЗНАКИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ДОСЯГНЕНЬ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Аврамова Ірина Петрівна,
завідувачка науково-бібліографічного відділу;
Етенко Наталія Юріївна,
вчений секретар Наукової бібліотеки
Харківського національного
університету радіоелектроніки
Україна, Харків

Анотація. *Висвітлено досвід НБ ХНУРЕ зі створення та редагування онлайнового покажчика з відображенням нагород та відзнак України, що присвоєно співробітникам та студентам вишу.*

Ключові слова: *бібліографічні покажчики, нагороди співробітників та студентів університету.*

Annotation. *The report highlights the experience Scientific Library of the KhNURE in creating and edit ingan on line index displaying a wards and distinctions of Ukraine a warded to employees and students of the university.*

Keywords: *bibliographic indexes, a wards of university employees and students.*

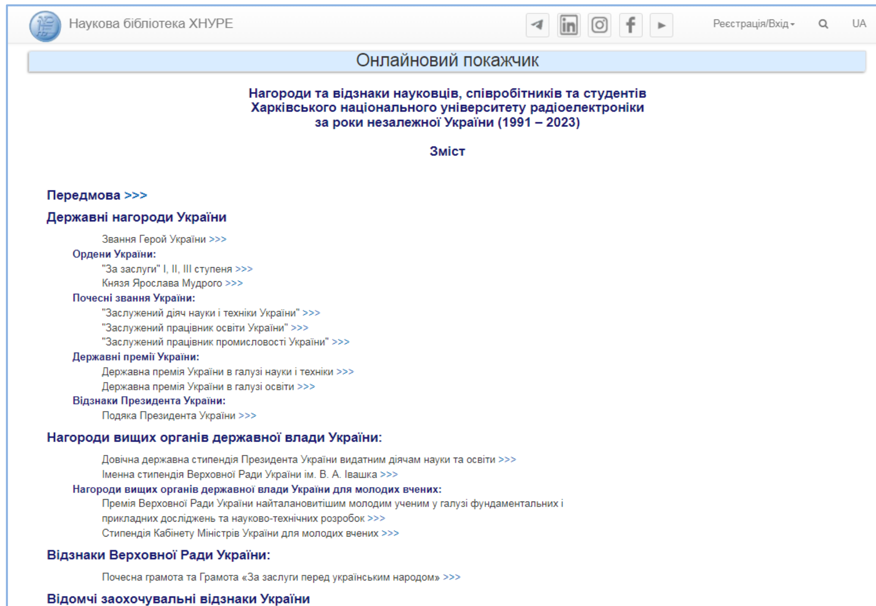
Надання інформації про відзнаки є важливим у підготовці послужного списку досягнень персони. У будь-якому довідковому виданні, а також у профілях чи особистих (персональних) сторінках на сайті ЗВО науково-педагогічних та інших працівників вишу є категорія, де потрібно зазначити такі відомості. Крім цього, така інформація має історичний аспект, бо відображає історію становлення та розвиток окремої установи чи організації, галузі чи сфери загалом та подій у державі. Останніми роками отримані нагороди є свідченням, що попри військову агресію РФ проти України, працівники ЗВО проводять наукові дослідження, підтримують впровадження у виробництво сучасних наукоємних технологій, активно залучають сучасні методи навчання в освітній процес тощо.

Харківський національний університет радіоелектроніки (ХНУРЕ) – сучасний вітчизняний виш, який забезпечує державу висококваліфікованими фахівцями у галузі радіотехніки, електроніки, засобів і систем контролю повітряно-космічного простору, автоматизованих систем управління, обчислювальної техніки, телекомунікацій, інформатики тощо. Зараз ХНУРЕ є лідером серед університетів цих напрямків. Унікальні розробки вчених та інших співробітників стали підґрунтям для розвитку десятків нових наукових напрямів та прогресу вітчизняної науки в низці важливих галузей народного господарства.

Найвагоміших результатів та нагород досягли колективи наукових шкіл у галузі інформаційних технологій. Інші відзнаки та дипломи отримано у рамках соціокультурної діяльності колективів ЗВО. Тому було прийняте рішення: для відтворення досягнень учасників освітнього процесу скласти покажчик «Нагороди та відзнаки науковців, співробітників та студентів Харківського національного університету радіоелектроніки за роки незалежності України». Мета – з найбільшою повнотою відобразити інформацію про наукові, професійні, соціокультурні та інші досягнення співробітників і студентів ХНУРЕ, що були відзначенні державними, відомчими, регіональними, міськими нагородами. Покажчик

ухвалили зробити онлайновим задля розширення доступу та можливості для більш швидкого поповнення та редагування.

Покажчик розміщено на сайті НБ ХНУРЕ:

https://lib.nure.ua/collections/bibl-prod/pokazhchik.

Скриншот сторінки із покажчиком на сайті НБ ХНУРЕ
(Розділ «Бібліографічні та довідкові покажчики»)

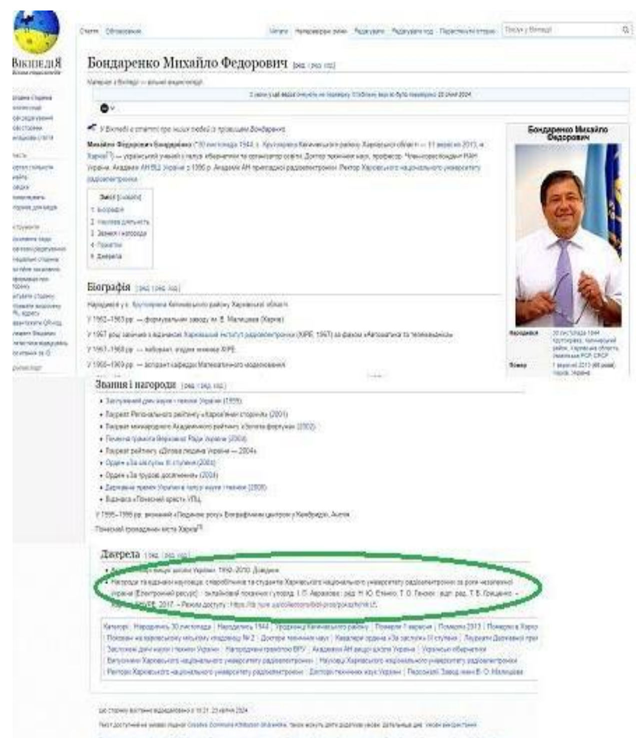
Нагороди та відзнаки підтверджені офіційними документами Президента України, Верховної Ради України та наказами регіональних і місцевих органів державної влади, представлені на сайтах конкурсів та громадських організацій тощо. Пошук нормативно-правових документів здійснювався за допомогою офіційних видань: «Відомості Верховної Ради України», «Офіційний вісник Президента України», «Офіційний вісник України»; нормативно-правової бази інтернет-представництва Президента України та вебпорталу Верховної Ради України; офіційних вебсайтів Харківської облдержадміністрації, міськвиконкому, громадських організацій, професійних установ, бібліотек та ін.; газет і журналів: «Урядовий кур’єр», «Голос України»; видання ХНУРЕ: «Квант», «Профінформ»; довідкових джерел та відомостей, що надаються відділом кадрів ХНУРЕ, а також інформації з сайтів УБА, Харківського зонального об’єднання тощо.

Інформація в покажчику систематизована за розділами, що відображають структуру органів державної влади, ХНУРЕ, громадських організацій, а також регіональних та міських конкурсів. Кожну відзнаку супроводжує коротка інформаційна довідка та зображення нагород та відзнак, конкурсів тощо. Всередині розділів знаходяться сторінки з інформацією у pdf* форматі.

Відомості про нагороджених у кожному розділі подано в хронологічному порядку.

При створенні Списку публікацій використано систему посилань на повні тексти документів про нагородження на офіційних українських сайтах, інформацію та світлини з особистих сторінок у Вікіпедії та профілів співробітників на сайті ХНУРЕ.

Крім того, на сторінках Вікіпедії зараз створюються посилання на зазначений покажчик, що створює перехресні посилання і надає додаткові дані в кожному інформаційному полі [3].

Сторінка з Вікіпедії, присвячена М. Ф. Бондаренку, ректорові ХНУРЕ у 1994–2013 рр.

Бібліографічний опис друкованих видань виконано за ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання», ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила».

Покажчик містить передмову, алфавітний покажчик нагороджених із зазначенням їхніх нагород, перелік умовних позначень.

Оновлення бібліографічного ресурсу відбувається постійно: додаються нові нагороди та відзнаки, доповнюється внутрішній іменний покажчик, редагуються посилання тощо. Окрім цього, для популяризації та розповсюдження інформації про видання підготовлено тематичну статтю для проєкту ХДНБ ім. В. Г. Короленка «Бібліотечна енциклопедія Харківщини», новини про зміни та доповнення в покажчику відображаються на вебсайті бібліотеки, також періодично публікуються пости на сторінках у соцмережах у розділах «Наукова бібліотека» та «Новини ХНУРЕ».

Онлайновий покажчик розрахований на широкий загал користувачів (у т. ч. інтернет-простору), яких цікавить славетна історія нашого університету, біографії, події, досягнення учасників освітнього процесу ХНУРЕ.

Список бібліографічних посилань

1. Аврамова І. П. Онлайновий покажчик «Нагороди та відзнаки науковців, співробітників та студентів Харківського національного університету радіоелектроніки за роки незалежності України» [Електронний ресурс] // Бібліотечна енциклопедія Харківщини. URL: https://libenc.korolenko.kharkov.com/bibliohrafiia-bibliohrafichna-diialnist/nahorody-ta-vidznaky-naukovtsiv-spivrobitnykiv-ta-studentiv-kharkivskoho-natsionalnoho-universytetu-radioelektroniky-za-roky-nezalezhnosti-ukrainy.

2. Бондаренко Михайло Федорович [Електронний ресурс] // Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki / Бондаренко_Михайло_Федорович.

3. Нагороди та відзнаки науковців, співробітників та студентів Харківського національного університету радіоелектроніки за роки незалежності України [Електронний ресурс] : онлайн. покажч. / упоряд. І. П. Аврамова ; ред. Н. Ю. Етенко, Т. О. Ганзюк ; відп. ред. Т. Б. Грищенко. Харків, 2017. URL: https://lib.nure.ua/collections/bibl-prod/pokazhchik.

УДК 027.54ХДНБ:[908:070Сніп“1912”](477.54)

ПОКАЖЧИК ЗМІСТУ ЧАСОПИСУ «СНІП» ДЛЯ ДОСЛІДНИКІВ ІСТОРІЇ ХАРКІВСЬКОГО УКРАЇНСТВА

Лях Галина Миколаївна,
провідна бібліотекарка;
Бикова Світлана Олександрівна,
бібліотекарка I категорії
відділу «Україніка» ім. Т. Г. Шевченка
Харківської державної наукової
бібліотеки ім. В. Г. Короленка
Україна, Харків

Анотація. *Репрезентовано покажчик змісту часопису «Сніп», укладений співробітниками ХДНБ ім. В. Г. Короленка. Проаналізовано значення часопису в соціокультурному житті Харкова початку XX ст.*
Ключові слова: *Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, бібліографічні покажчики, покажчики змісту, часопис «Сніп», історія журналістики.*

Annotation. *The index to the contents of the journal «Snip», compiled by the workers of the KKSSL, is presented. The importance of the journal in the socio-cultural life of Kharkiv in the early twentieth century is analyzed.*
Keywords: *Kharkiv Korolenko State Scientific Library, bibliographic indexes, indexes of contents, journal «Snip», history of journalism.*

Події, пов’язані з російською військовою агресією проти України, суттєво вплинули на всі сфери життя нашої країни. Виклики режиму воєнного стану вже третій рік супроводжують кожного українця, вимагаючи зосередитися на організації спротиву: озброєного та беззбройного, фізичного та інтелектуального, активного та пасивного, економічного, ідеологічного, мовного тощо. В умовах цілеспрямованого руйнування загарбниками об’єктів матеріальної та духовної спадщини, спротив набуває рис загальнонаціонального: позбавивши Україну минулого, проглядається намір позбавити державу майбутнього. Тому непересічне значення має зростання національної свідомості, протистояння громадянського суспільства прямим та гібридним загрозам, зокрема в інформаційній сфері.

Якісне бібліографічне забезпечення зростаючого суспільного інтересу до питань українства – один із пріоритетних напрямів

бібліографічної діяльності сучасних бібліотекарів, а звернення до матеріалів національних змагань минулих років є водночас і терапією, і реабілітацією, і дороговказом для втомлених, але нескорених українців.

Яскравою сторінкою історії періодичного друку Слобожанщини початку ХХ ст. є газетне видання «Сніп»: як заявлено у першому числі щотижневика – «українська часопись для інтелігенції». У фонді ХДНБ ім. В. Г. Короленка зберігається річний комплект часопису (52 випуски за 1912 р.). З метою розкриття його інформаційного потенціалу фахівцями відділу «Україніка» ім. Т. Г. Шевченка бібліотеки було укладено бібліографічний посібник – допоміжний покажчик змісту до цього часопису.

Покажчики змісту періодичних видань інколи бувають єдиним джерелом відомостей про публікації у цих виданнях, особливо, враховуючи, що до інституціоналізації реєстру національного друку залишалося більше десятиліття.

У 2019 р. фахівці НБУВ у межах наукового дослідження «Концептуальні та методичні засади у формуванні національної книжкової колекції "Україніка"» підготували метабібліографічний посібник «Покажчики змісту українських часописів у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» з охопленням публікацій українських часописів від 1844 до 2018 р. [4, с. 3]. Відомості про часопис «Сніп» у згаданому посібнику відсутні.

Визнаний журналістикознавець, професор Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна Ігор Михайлин зауважив, що «*на сьогодні найкраще вивченою може вважатися історія журналістики в Харкові початку XIX століття. Але того самого не можна сказати про журналістику XX ст. Про тижневик "Сніп" можна відшукати окремі праці, які доволі поверхово висвітлюють зміст і діяльність часопису»* [8, с. 293–294].

Тож на Новий 1912 рік харків’яни отримали подарунком новий щотижневик: «*1-го січня 1912 року почала виходити єдина українська часопись на Слобідській Україні "Сніп", яка містить в собі статті в справах політичних та громадських; огляди критичні; з поля літератури та мистецтва; фейлєтони, оповідання, вірші, галерею сучасних діячів; хроніку подій, дописи, ілюстрації тощо*» [11, 12]. А вже за місяць від виходу часопису друком його можна було придбати не лише у Харкові, але й у Києві, Полтаві, Ромнах, Катеринославі, Херсоні та Одесі [10].

Програму та мету новоствореного видання викладено в першому числі часопису: «*Наше завдання самостійну думку збудити з нашого власного національного погляду й інтересу справу освітити й рух направити*» [14, с. 2]. Там же було аргументовано назву «Сніп», мовляв, збираючи символічні колосся на ниві національного відродження і відокремлюючи шкідливий бур'ян, «*…тільки на сніп спромогаємося, але з снопів складаються копи, а з кіп – скирти*» [5].

Ідеологом, видавцем та автором провідних публікацій у часописі був Михайло Міхновський, обов'язки редактора виконував Михайло Біленький [8]. Серед дописувачів тижневика, окрім Миколи Міхновського, були Микола Сумцов, Олекса Слісаренко, Спиридон Черкасенко, Христя Алчевська, Іван Франко, Микола Плевако, Агатангел Кримський та ін. Автори публікацій часопису обирали теми так чи інакше пов'язані з українством – мова, література, театр, музика, освіта, архітектура, малярство, книгарні, друк, спілки, діаспора тощо.

На межі XIX–XX ст. успішний адвокат Микола Міхновський, переїхавши до Харкова, самовіддано занурився в реалізацію багатьох проукраїнських починань, здобувши неабиякий авторитет і вплив серед україноцентричних містян, зокрема багато років був гласним Міської думи, членом та головою Української комісії при Харківській громадській бібліотеці.

У 2023 р. до 150-річчя від дня народження громадського діяча співробітники ХДНБ ім. В. Г. Короленка підготували науково-просвітницький проєкт «Микола Міхновський і Харківська громадська бібліотека у світлі публікацій» [7]. У ньому детально розповідається про діяльність Української комісії та утвореного нею українського відділу імені Тараса Шевченка, що постійно висвітлювалося на сторінках харківського періодичного друку, зокрема у часописі «Сніп».

Цікавими і легко вгадуваними для сучасних відвідувачів книгозбірні початку XXI ст. є замальовки будівлі Громадської бібліотеки майже сторічної давнини у нарисі О. Кривицького: «*Часто завітав до бібліотеки міської. Сильно подобаю цей величний будинок. Для мене він є таємним натяком майбутніх фалансерів, народних палаців. Височезний передпокій, вичисленний на силу одвідувачів. З передпокою чудові широкі сходи на другий поверх. Дійшовши до їх краю, одчиняєш великі двері і опиняєшся в безмежній залі… Вікна – як двері. Скрізь стіни попацьковано і геть чисто стелю вкрито горорізьбою ще й розмальовано. Стеля висока-висока; загалом люди в цій залі ввижаються якимось дрібненькими ніби… Стільців*

віденьських ціла армія і сила столів. Книжки з низу подає ліфт і так само непотрібні одвозить машина…» [6, с. 3–4].

Заявлений як «часопис для інтелігенції» тижневик майже в кожному випуску публікував матеріали для багатоаспектного висвітлення цієї теми. Зокрема, у статті С. Порубайміха «Чергове завдання майбутнього національно-культурного будівництва» зазначено: «*Добре розуміє свідома українська інтелігенція нової формації, що без українізації на території України міст, національна справа буде просуватись у перед черепашячими кроками. Щоб завоювати законодатним шляхом право на націоналізацію, хоч початкової школи, потрібні озброєні знаннями оборонці, а таких оборонців в більшості дає тільки місто. …Непереможні закони соціального випихають із села в міста селянську пролетарську інтелігенцію*» [15, с. 2].

Водночас, віддаючи належну шану столиці Слобожанщини як осередку культури та колисці вітчизняної журналістики, зауважено, що: «*…предки наші змінили шаблю на перо, а тоді Харків зробився осередком розумового життя й українського літературного руху*» [14, с. 1].

Вражаюче, але і через сто років такі дописи залишаються актуальними, наприклад, багато років гостро дискусійне мовне питання: «*Літературна мова, мова інтелігенції, ніяк не повинна одбиватися від мови народньої, від того коріння, з якого вона породжується й яким живе, бо інакше між народом та його інтелігенцією виросте провалля, яке все буде трудніше й трудніше засипати. Трагічна доля нашого народу довела його до того, що інтелігенція його, вийшовши з нетрів цього народу, з самого початку живиться з зовсім чужого джерела московської культури. Поперед над усе забуває наша людина в денаціоналізаційній школі свою рідну мову, звикаючи думати й висловлювати свої думки по московському. …не знаючи гаразд народньої української мови письменник думає і висловлюється по московському й мусить раз-по-раз перекладати свої думки на вкраїнську мову. …Виходить, отже те, що треба знати свої корені, свою народну мову, щоб не звертатися наспіх до мов чужих, не лізти в позички, коли свого доволі є, переймати якесь чуже слово тоді тільки вибачливо, коли не можна вибачити, коли заводяться чужі слова, відповідні яким в народній мові є. Ту ж саму пригоду з мовою ми бачимо і в Галичині – тільки та ріжниця, що впливові московському відповідає польський*» [3].

«*Народ український, як був українським, так чисто українським і зоставсь, загубив лише повагу до своєї культури. …Винна у цьому*

занепаді самоповаги русифікація, що широкою рікою л'ється на Україну з усіх культурних і просвітніх джерел. ...Ця русифікація тільки калічить духовне життя народу, нищить любов до своїх батьків, звичаїв, мови, робить життя народу порожнім, бездушним, сіє розпусту, але переробити нарід на щось інше, примусити його полюбити руські звичаї, руську культуру, вона не в силі, бо сама гине од несприяючих для неї обставин української природи…» [9, с. 3].

Несподівано прогресивно, але редакція вельми переймалася становленням національної самосвідомості українського жіноцтва та їх участі у громадсько-політичному житті в умовах революційних суспільних перетворень: «*Нація залишилась без інтелігентного жіноцтва – ось страшний факт, який повинно виразно зазначити. Є інтелігентні мужчини, скажемо більше – є мужеська інтелігенція, але сливе нема інтелігентних женщин українок і зовсім нема жіночої інтелігенції української. Окремі українки-патріотки тільки підкреслюють загальний безвідрадний стан: нема українського жіноцтва*» [17].

Часопис «Сніп» постійно перебував під ретельним наглядом і через «неблагонадійність» та радикальність часто піддавався штрафам, окремі числа видання вилучалися та знищувалися. Так, через статтю Євгена Бачинського «З життя українців в Парижі» був конфіскований тираж 41 випуску тижневика. У статті, зокрема, йшлося: «*Тяжка доля судилася українським вигнанцям на чужині. Відірвані від рідного грунту ми напівсини лише своєї великої Вітчизни. Найперше бажання кожного емігранта мати далеко від рідного краю хоч ілюзію його оточення: рідну стріху, де можна побачитися з земляками, почитати газету, відвести душу. За перших часів еміграції були закладені громади у Женеві, Мюнхені, Лежі [Албанія], Нанті [Франція], Ка́рлсрує [Німеччина]. Товариства провадили більш-менш інтенсивне життя, але неминуче закривалися. Найдовше протрималося Паризьке. Причини закриття скрізь однакові, бо лежать в нас самих – в нашому недбальстві, легковаженню, сварках, зарозумілості. ...Гуртуване лише по національності без провідної ідеї в роботі не можливе серед еміграції і навіть шкідливе, як показує досвід української Громади. Нам треба зібратися не для розваги, а для праці. Чергове завдання українців за кордоном – репрезентувати рух український, інформувати про його чужі нації, чи то в формі видань чи публічних відчитів, чи при помочі співробітництва по місцевих газетах, зв'язувати України з культурним Заходом*» [1, с. 2–3].

Моторошно із сьогодення читати передовицю з того ж 41 числа про початок війни Балканського союзу проти Османської імперії: «*Се є боротьба націй – одна з форм боротьби за істнування – така ж сувора та жостока, як і всяка боротьба за істнування. ... Переможці роблять остаточне зусилля знівечити нації підбиті, морально їх убити. Сей процес відбувається в формі боротьби за національну мову. Боротьба за мову се тільки інша форма боротьби за життє. Пануючі народи видають закони, які роблять їх мову державною, привилейованою, а мови підвладних народів зводять до значення простонародного жаргону: мови наймичок і свинопасів. Пануючі народи вигонять мову підбитих народів з школи, з суду, з адміністрації і навіть з церкви! Багатші і заможніші шари нації підбитої гублять своє значення в суспільстві. Губить значення й гине помалу ціла нація поневолена, але за те, стає смертним ворогом пануючого народу. Вона не може голосно кричати, бо їй затикають рота і от вона по темних закутках та нетрях набирає сили, готується до боротьби, щоб скинути державний лад, що є для неї не пристановищем, а пекельною тюрьмою. ...Пануючий нарід мусить або остаточно задушити поневолений нарід або зректися над ним панувати. ...XX вік так або інакше розвяже питання національне. Дрібні й слабі народи згинуть на віки і згадки про їх мову та національне існування хіба по граматиках можно буде знайти. Дужчи, енергійніші народи – здобудуть собі національну самостійність і щасливо житимуть далі. Європа знов буде свідком страшної, жорсткої, безпощадної боротьби націй…*» [16, с. 1–2].

Неабияк дивує, що тексти початку XX ст. є настільки програмними і пророчими для України першої чверті століття XXI.

Проіснувавши до кінця 1912 року, у 52-му, останньому, випуску редакція попрощалася з читачами, зокрема зауваживши: «*Не з власної волі припиняємо ми видання "Снопа". ..."Сніп" умирає, смертельно ранений байдужістю нашого громадянства, а не дошкулюванням з боку ворогів. Не кари та штрафи, що рясно сипались на нас, але байдужість нашого суспільства є причиною смерті "Снопа"*» [2].

Проте, незважаючи на припинення виходу часопису, протягом кількох наступних років у західноукраїнських періодичних виданнях можна було зустріти схвальні відгуки і посилання на харківський тижневик. «Сніп» залишив помітний слід у вітчизняній періодиці, про це свідчить, зокрема, і той факт, що наприкінці XX ст. на Слобожанщині було відроджено видання часопису під такою самою назвою [13].

Періодичні видання, часописи є своєрідним віддзеркаленням і літописом подій суспільно-політичного, культурного життя певного історичного часу. Таким чином, часопис «Сніп» є своєрідною хрестоматією з історії української національної ідеї початку ХХ ст.

P. S. Цікаво, що дата публікації кожного числа часопису зазначалася як за юліанським, так і за григоріанським, загальноєвропейським календарем. Бо Україна – то Європа!

Список бібліографічних посилань

1. Бачинський Є. Дещо про нашу мову // Сніп. 1912. 14 (27) жовт., (число 41). С. 2–4.
2. Від редакції // Сніп. 1912. 30 груд. (12 січ.), (число 52). С. 1.
3. Дещо про нашу мову / А. Б. // Сніп. 1912. 30 груд. (12 січ.), (число 52). С. 8–9.
4. Добко Т., Шкаріна В. Проблематика та джерельна база дослідження покажчиків змісту українських періодичних видань : [вступ. ст.] // Покажчики змісту українських часописів у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : метабібліогр. посіб. Київ, 2019. С. 3–27. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0004434.pdf.
5. З Новим роком! // Сніп. 1912. 1 (14) січ., (число 1). С. 1.
6. Кривицький О. Історія народу (з старого зшитку) // Сніп. 1912. 23 груд. (5 січ.)., (число 51). С. 3–4.
7. Микола Міхновський і Харківська громадська бібліотека у світлі публікацій : наук.-просвітн. проєкт / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. Харків, 2023. URL: https://library.korolenko.kharkov.com/mykola-mikhnovskyj-i-kharkivska-hromadska-biblioteka-u-svitli-publikatsij/
8. Михайлин І. Л. Історія газети «Сніп» (1912) // Журналістика як всесвіт : вибр. медіадослідження. Харків, 2008. С. 293–310.
9. Нація та асиміляція / Леонід К. // Сніп. 1912. 30 верес. (13 жовт.), (число 39). С. 2–4.
10. [Оголошення] // Сніп. 1912. 1 (14) квіт., (число 14). С. 1.
11. [Оголошення] // Сніп. 1912. 4 (17) берез., (число 10). С. 1.
12. [Оголошення] // Сніп. 1912. 8 (21) січ., (число 2). С. 1.
13. Пальченкова В. М. Микола Міхновський і харківський тижневик «Сніп» // Наук. пр. іст. ф-ту Запоріз. держ. ун-ту. Запоріжжя, 2000. Вип. 9. С. 70–76. URL: https://old.istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/9/8.pdf.
14. 1 січня 1912 р. Харків // Сніп. 1912. 1 (14) січ., (число 1). С. 1–2.
15. Порубайміх С. Чергове завдання майбутнього національно-культурного будівництва // Сніп. 1912. 23 верес. (6 жовт.), (число 38). С. 2–3.
16. 14 жовтня 1912 р. Харків // Сніп. 1912. 14 (27) жовт., (число 41). С. 1–2.
17. 6 травня 1912 р. Харків // Сніп. 1912. 6 (19) трав. (число 19). С. 1–2.

Наукове видання

Фахова діяльність та наукові дослідження
в умовах російської військової агресії

Матеріали Сьомих бібліографічних студій
(Харків, 23 травня 2024 року)

Редактор Алла Миколюк

Формат 60×90/8. Ум. друк. арк. 9,1. Обл.-вид. арк. 3,4.
Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка
пров. Короленка, 18, м. Харків, 61003, Україна
E-mail: info@korolenko.kharkov.com.